

YU ISSN-0352-5724/UDK 801(05)

ЗБОРНИК

МАТИЦЕ СРПСКЕ
ЗА ФИЛОЛОГИЈУ И ЛИНГВИСТИКУ

XLII

*ПОСВЕЂЕНО СЕЂАЊУ НА АКАДЕМИКА
ПАВЛА ИВИЋА*

НОВИ САД
1999

О ГЛАСОВНИМ ОСОБИНАМА ГОВОРА ЖЕЉОВЕ (КОД БАНОВИЋА)

СЛОБОДАН РЕМЕТИЋ

UDC 808.61-087(497.15)

Крајак садржај. Рад доноси пресек главних фонетских особина говора Жељове, села надомак Бановића. Писан је на основу преслушаних снимака говора старијих лица места привремено смештених у Дивичу (данас Свети Стефан) код Зворника. Показало се да испитивани говор припада источнохерцеговачком (по новом предлогу П. Ивића — херцеговачко-крајишком) дијалекту источnobосанског типа. Жељова је била изложена снажном утицају говора житеља околних муслиманских насеља, носилаца источnobосанског ијекавскошћакског дијалекта.

Кључне речи и изрази: фонетске особине, вокали, консонанти, источнохерцеговачки (херцеговачко-крајишки) дијалекат, источnobосански ијекавскошћакски дијалекат.

0. Успомени научника светског гласа, свога учитеља и недостижног узора, очински благонаклоног дугогодишњег руководиоца на радном месту и ментора у научном раду, посвећујем овај скромни прилог проучавању српских говора са подручја бивших југословенских република Босне и Херцеговине и Хрватске, посебно области које су у ратном вихору протеклих година привремено остале без Срба. Организованом прикупљању језичке грађе са назначеног подручја, ургентном задатку националног значаја повереном Међуакадемијском одбору за дијалектолошке атласе при Српској академији наука и уметности и Академијином Институту за српски језик, управо је академик Павле Ивић дао немерљив допринос.¹

1. У овоме раду биће речи о основним гласовним особинама говора Жељове, села смештеног на падинама Коњуха, удаљеног свега неколико километара од рударског насеља Бановића. Жељова је до последњег рата имала око сто српских домаћинстава. Године 1992. њено преживело становништво се преселило у Дивич (данас Свети Стефан) надомак Зворника. Говор најстаријих становника Жељове на аудио касете снима Миласав Крајишник (рођен 1965. год.), привремено насељен у Горњем Шепку, а пре рата пољопривредник у селу Ковачићима код Кладња, вишегодишњи сарадник Српске академије наука и уметности у прикупљању језичке грађе од носилаца српских говора од Тузле до Сарајевског

¹ О целој акцији и постигнутим резултатима опширније у раду: Слободан Реметић, *Српски дијалекатски комплекс — стајен досадашње истраживања и даљи задаци*. — Српски духовни простор. Бања Лука — Српско Сарајево (Академија наука и уметности Републике Српске. Научни скупови, књ. 1, Одељење друштвених наука, књ. 1), 1999, 275-283.

поља. Ово је и прилика за одавање захвалности Милисаву Крајишнику за предан и пожртвован рад на изузетно важном и неодложном задатку.

2. Податке за овај рад добили смо преслушавањем двадесетак сати технички углавном солидно снимљеног слободног говора Жељовљана. Тако прикупљена грађа свакако је недовољна за систематски опис говора. Будући да снимање на терену није обављао компетентни језички стручњак, изостали су, између осталог, и одговори на нека врло важна питања, подаци често незаобилазни код класификације дијалеката. Ипак, и на овај начин прикупљена грађа својом укупношћу омогућује јасан увид у основну структуру говора и сагледавање његовога места унутар дијалекатског комплекса којему припада. Прикупљени подаци представљају сасвим солидно сведочанство и о домашају утицаја суседних идиома, о утицају говора људи носилаца другог дијалекатског типа. Одбир чињеница из укупне масе прикупљене грађе диктирали су захтеви да се добију што прецизнији одговори на управо поменута питања.

ВОКАЛИЗАМ

3. Говор Жељове познаје пет класичних вокала, као и вокално *p*, које, као и остале вокалске фонеме, може бити дуго и кратко. Када је о изговору вокала реч, посебног помена је вредно неколико примећених случајева нешто затворенијег изговора дугог *e*: осим *иџе* собе; *срџе* рану; *сџдми* дан.

4. Највећи проблем истраживачима (и)јекавских говора деценијама представља питање рефлекса дугог јата (в. нпр.: Суботић 1973, 85—87; Николић 1991, 224—234). Отуда не изненађује чињеница да је аутор ових редова са трака снимљених у говору Жељове слушао шаренило. Није изостало ни колебање око вредности рефлекса дугог јата код истих информатора. Сва запажања и у овом случају темеље се на несавршеном уху, на варљивом слушном утиску аутора. Рефлекс дугог јата, према том личном слушном утиску, креће се од типичне двосложне (чешће) до чисто једносложне вредности. Коначан суд о целом проблему могу дати једино експериментална мерења, а своја запажања аутор овога рада свешће на неколико начелних напомена: а) код јата под \sim акцентом тежиште слоговности код двосложне вредности пада на вокал *и*, који се по правилу реализује „нормално”, дакле не редуковано; б) код јата под \prime акцентом обично се чује двосложна вредност с истим нагласком на *e* и по правилу (мање или више) редукованим вокалом *и*. Редукција може бити и потпуна, након чега следи једносложни рефлекс *је*; в) посебно под \prime акцентом ослабљена је и вредност *j*, које се практично реализује као [и], али га, из техничких разлога, обележавамо графијом *j* — у случајевима овога типа њеном петитском варијантом у експоненту; г) вредност рефлекса дугог неакцентованог јата подсећа на прилике под \sim акцентом (са кратким *e* у секвенци *ије*). Потврде:

неко скџа *бијелџи* *траа*; Ђ, сада ђе се шенца *врџећ*; ми-рџнемо *врџећ*; и *дијџу* скрџиш нешта; да џме *мије* брашна; само један *клијџи*; Нема кџе, ал била једна *клијџи*; *лијенка*; *Фино најџије* опџемо

са чистом водом; *мијешаиш*; *сијено* се садијѣ; *сијено* на-пѣ њивѣ; *јели сријемуш*; Пѣдѣрали ми коња и *ишјело* и од^нјело и свѣ; *цијели* сомун скуамо; *цијѣш*; *цријей* итд.;

и оно — *б^нјело*; у *в^нјенцу* прије труне; кад-б^нуде *вр^нјеме*; *у*-заднѣ *вр^нјеме*; п^нанг^ним као *д^нјѣше*; л^нјѣпи намјешт^наји; чѣкај *л^нјѣа* врѣмена; Јесу *у*-тебе, Јоко, *л^нјѣше* чѣрапе; *н^нјесмо* знали; тѣ *нас^нјечеши* и у тѣвсији пѣчѣш; *ис^нјечеши*; *нас^нјечеши*; нѣку мѣтку *ос^нјечеши*; саберу се *с^нјелције*; и ѡнда се *ц^нјѣшом* ѡперѣш; *ц^нјѣшом* се испирало итд.; ѡне се *назад^нѣвају*; Тѣ је свѣ пѣлако *сазр^нѣвало*; *д^нјѣше*; Та је ѡдшња била *л^нјѣа*; то је првѣ *мл^нјѣко*; Јесам насијавала жито, ал *н^нјесам* шѣн^нцу; *н^нјесам* зѣб ал јесам жито [сејала]; *свѣѣше*; бѣриш јѣдан *ос^нјечеши*; *иос^нјечемо*; *ил^нјѣвѣше* травѣ; *оил^нјѣвѣш*; *ил^нјѣвѣш* га; *ил^нјѣвѣш* л^нук итд.;

има и-њѣга б^нјѣла; *у*спаваш *д^нјѣше*; *мјѣ* од ѡвцѣ; закуај б^нла^нто, *за-мјѣси*; *назад^нјѣвѣ* т^ну клина; свѣга *иомјѣшѣ*; и ѡтавѣ и *сјѣна*; ѡнда га *оцјѣд^нла*; *цроцјѣди* га и *у*кисели;

ѡвријѣш; и ѡна се *ис^нп^нрес^нјѣца*; нѣ-*цијѣдим* га ѡдм^на; *и*дслије набав^нла ѡвце; на-*л^ненку*; тѣ се *изм^нѣца*; ѡне се *ум^нѣсѣ*; ѡне *ум^нѣсѣ* кр^ну; па се *ц^нрѡц^нјѣди* итд.; *назад^нјѣва* се клина; свѣга *и*дм^нјѣш^наиш; *ц^нрѡцјѣдим* га па га *у*киселим.

5. У преслушаној грађи нашло се и случајева код којих је тешко одредити да ли је реч о двосложном или дифтоншком једносложном рефлексу: првѣ *д^нјѣше*; у заднѣ *вр^нјеме*; *мл^нјѣко*; *с^нјечеши*; *ис^нјѣку* се; *кѡзије мл^нјѣове*; на *р^нјѣци*; Свѣ кат сп^нав^на мѣраш *сал^нјѣш^наиш*.

6. Детаљнија расправа о рефлексу дугог јата на овим просторима сачекаће другу прилику уз, надајмо се, претходна лабораторијска мерења, а овде ћемо још изнети мишљење да су једносложне вредности у говору Жељове новијег датума. У противном и овде би било потврда јакавског јотовања типа *мљѣко*, *њесам*, *лѣйо*, *доњела* и сл., а тога у Жељови засигурно нема.

7. У прикупљеној грађи нашло се и неколико потврда такозваног продуженог јата: пѣт *врѣна*; на вишѣ *мјѣс^на*; Било је *мјѣс^на* да је мѣгѣ, а је *мјѣс^на* да није мѣгѣ; *до-кољѣна*; набѣрѣш *лѣлке*; па-ѡндаре нан^нјѣш *лѣлака*; има *мѣдјѣда*; од *мѣдјѣда*.

8. Рефлекс кратког јата је типична стандардна вредност је: *вјѣшар* д^нунѣ; и-ми-смо *избјѣли*; Тијем правцом су *избјѣле*; *мјѣш^нна*; *мјѣшин^нце* биле; *ѡрозѡви* *ијѣвају*; *ијѣнуцају*; и *ијѣскуља* зѣмља била; *н^нјесам* *смјѣла* *свјѣшла* п^нт; није било ни *сијѣн^нцѣ*; *свјѣдожѣба*; *свјѣдожѣбе* дѣб^нли; *смјѣша* је ѡнда била; ѡнд^нар *осјѣдимѣ* док се ѡс^ншиш; *ко-гѣт-се* *и*дс^нјѣкѣ; *ће-с^ну-њѣгова* *дјѣца* *смјѣс^ниш^на*; *дјѣчачиш*; *дјѣвѣр*; *сјѣвѣр* итд. (в. и т. 45).

9. Икавски рефлекс јата среће се практично у свим оним категоријама, позицијама и случајевима познатим говорима овога типа:

да *ѡвијѣ*; лѣпата *вијара*; биле онѣ-*вијаре*; *ц^нријѣ* пѣш; а-на-је бѣл^нј граб, добро *ц^нријѣ*; *ц^нријала* се сѣба с-онѣм-пѣши од-зѣмлѣ; комад вѣска *раз^нц^нријѣш*; *раз^нц^нријѣш* грабово дрво; *у*г^нријѣ-се пѣш; *у*г^нријѣ-се добро; Сат чѣка да добро с^нунше *у*г^нријѣ; Ја-сам њ^нја *у*г^нријѣ; *С^нјѣш*, копаш, ѡно се заб^нла; *сијѣмо* жито; *сијѣ-се* кук^нуруз; *сијала* шѣн^нцу; *си* колко-ѡшеш; Дивија дѣтелина није *сијана*; *и*дс^нјѣм; *и*дс^нјѣмо; *и*дс^нјѣно било свѣ; Не-

мојте се *насмјајати*, Бдже сачувај да би се *насмјале*; ако-си-*засмијо*-се; тамо се *смјје*; дјеца из буцака не-*смјју* изић; не *умјју* да радѣ; Напра-вим *лију*, гред^цу, и посадим; теби није *иријотиа*;

зима, *биж* у-кућу; а ја тамо *бижи*, *бижи*; *бижити* куд-знате; ако-нека *биљешка* има у-оној-плећки; *иобилежим* оловком; Часни-је пост седам *недѣља*; по седам *недѣља* постим; Све-седам *недѣља* препости-се; по *недѣли* увечер; *ионедељак* (али и: *ионедељак*, *недеља*, *небеља* итд.); *сидјели* смо; мѡраш све *сидјети*; Сједим ноћес, плетѣм докле-год могу *сидјети*; не-би *сидјети* вако; мајсторска *сикира*; треба *сикирати* узет; Они лупѣ крме *сикиром*; уобличийш-ин *сикиром*; мене *сикирација* уби;

Нисам-ја никад *лешијо*; *иолудијо* да-ја-нешто набавим; партизане сам *замрзио*; *мрзило*-ме одат; *сјед*^{ли} за-дуго и сл., поред: Ни она нема с кијем *живјети*; Ја сам и ѡт-стра *лешијела*; мени је *смрђело*, кѡ лѡј!; ваља *ћуијети* и сл. (в. и т. 45). У прикупљеној грађи стоји и: Већинѡм су били *мијови*; *мијове* козијѣ, ѡвчијѣ ѡсүшимо.

10. Разуме се да не изостају ни остали икавизми морфолошког по-рекла: Тѣ данас *дѡбѣш мѣни*, ја *ћу сүтра шѣби*; подѣрат *на-себи*; Она ѡде *себи*, ја ѡдо *себи*; свако *накопа себи*; *пѡ-соби*; *у-њиви*; *на-кол*^{ма} итд.

11. Свакако по угледу на ликове са (-)ѣди, добијене својевремено фонетским путем, настали су „икавски” облици са трагом јекавског јото-вања: Нисам-инѡ *нићи* могла стић; није ѡстало *нићи*; *нећи* пот-кршом; Кѡ-је имѡ чѡбана, ѡтјера *нећи* пѡдалеко; Овце се јанѣ тамо *нећи* пред-Ускре; ѡни су *сваћи*; *Сваћи*-сам траж^{ла}. Разуме се да се у говору Же-љове чује и: Било је тѡга *сваиди*; нема га *нииди*; једанѣстеро дјецѣ *нѡнди* пѡмрло итд. Ликови са јекавским јотовањем дати су у т. 45.

12. Снажан утицај околине на говор Жељове огледа се и у икавском рефлексу *ирѣд*, *ирѣко*, *ирѣ-*, *ирѣма* (Брозовић 1966, 133): Она изгонѣ *и-њега ирии*-кућу; Нисам-јѡј ишла *ирии*-кућу нити-ћу; *ирид*-врат^{ма} дрва; Увечер ѡде се, наберѣ се *ирид*-мрак вако; *Прико*-гавѣзи ѡна не-мере пријећ; вѡзи *ирикѡ*-шумѣ; Народ-би прѣшѡ *ирикѡ*-шүма; *Прико*-зимѣ вүко дрва и сијено; *Прико*-љета н^јјесу рад^{ли} ништа; *ирико*-ноћи не-мере; Она упанѣ и слѡми нѡгу *ирико*-пола; Било је нећи ваљање, нећи гѡре *ирима*-Варешу; лѣти *ирима*-күћи (уп. и: И она је била *ирина*-мени добра); Ја *ћу сат ирић* у-другү күћу; Ја сам се *иријала*, стрѣпјела; Како-сам-се *исиријадала* — добро сам; ако си се *иријѡ* и бѡјиш се — гѡтов си!; Како-сам-се *иријадала* — не-питѡј!; *ирибацѣм* преко-нега бисаге; Тѣ преко-онѣ-цѣд^{лкѣ} *ирибацѣш* газу; түђе *ириноћимѡ*; *ирибѣвѡ* у Жељѡвој; Да л ѣ ѡна *ирикорачиш* *ирико*-тога; Увечер сламу пѡједү добро, онѡ-прѣконѡћ, дүга нѡћ, *ириберү* онѣ-све, вѡлови, поред: Ујтру-се-тѡ уноси *ирейш*-кућу; Мѡра бацит *ирѣд-неја*; Имајү пред-њим ѡпанци; *ирѣкѡ*-њиовије сѣла; ишѡ *ирѣкѡ*-Кладња; *ирѣко*-нега бацаш; ишле *ирѣкѡ*-шүме; Има тије-свѣтаца *ирѣкѡ*-љета; мало *ирѣираћено*; Имајү *иревријачи* казани; Она *ирѣкучен* ѡшла у прѡдавн^цу; И-нү тражи *ирема*-сѣби итд.

13. Коегзистенција икавског и екавског рефлекса *ирѣ-* доводи до мешања изворног *ири-* и *ирѣ-*; Пѡслије кат-смо-ми *ирѣрасли* (прирасли); Првѡ се *ирѣкади* *ирѣкадња* у цркви; Она ѡпѣт мл^јјѣко *ирѣусий*; Не-мере ме нико *ирѣмѡраиш* да се вратим; Опѣт смо ми се мѡрали *ирѣклѡн*^{иш}

њима, ић њима; *ирейиснѣ-се* ѓзгѓр; *ирейиснѣш* мало; *ирейиснѣш* камѣњом; Мѣне терет *ирейиснуо*: Не *ирејања* ништа за-рѹке; направ^{ли} *иремирје*; да је окалем^иш, да је *ирейишом^иш* и сл., поред чувања изворног стања: *ирирасла* дјѣца; чим *ирисције* за армију; ићу (ићи ћу) на *иричѣшће*; ѓћу да се *иричес^иш*; ѓћу се *иричес^иш^и*; *ирисцианѣ* ѓн; *ирикадња* се *ирикад^и*; Пошље тог^а кѓ-нѣкѓ *иримирје* итд.

14. У прикупљеној грађи нашло се и неколико ијекавских рефlekса у префиксу *ирѣ-*: Овце смо *ирѣйеиешно* држали; *ирѣйеѣ* преко-оног^а-лѣмеша; Преко поточ^{на} *ирѣйеѣш* ѹ-друг^у њиву; Прико гавѣзи ѓна нѣ-мере *ирѣйећ*; Вамо би била *ир^нјесѓб^{ља}* испред чардака; имало смо и свој *ир^нјевоз*.

15. Количина екавизама углавном остаје у оквирима познатим и суседним и даљим сродним говорима: *обећ^{ам}* да се ѓћу за-тог^а ѹдат; *обећање*; *киселѓ* мл^нјѣко; Однѣсѣ-се ѹ-воду па-се-*кисел^и*, нѣколко *врѣмена*; ако-ш-*кисел^иш*; ако-ћеш-*кисел^иш* ракију; *киселѣ* јабукѣ; Тѣ аљине *идокисел^иш* ѓнамо; сутрѣдан се *укисел^и*; *накисел^иш* вѣш фино; Онд^{аре} бѹдѣ кисео љѣб; дѓлаз^{ли} нѣколко пѹт^а; *ѓле*; *идре*; *нѣиде*; Жиж^а-се *ѣвѓдек* бѓгами пл^аѓ; *ѣвѓдек* је добро; *нѓнде*; *нѓндека*; Нанѣсѣмо *нѓндека* оније-пластѓв^а; Ако си шљив^ић *ѓзлѣдиѓ*, омлад^и-се, ал сѹвиња; да му жиле не *ѓзлѣдиш*; Им^а г^аза, им^а *ѣд^нља*; Им^а *ѣд^иљка* пѓвел^{ка}; Ти преко-онѣ-*ѣд^иљкѣ* прибациш г^азу; *брѣза*; *брѣзовѣ* метле; *шрѣшње*; ракија *шрѣшња*; *рѣжи*, *рѣжи*; од *рѣз^{ан}ѓ* дрвета; ѹберѣж-га зрѣла; кад-је-тѓ *с^{аз}рѣло*; *с^{аз}рѣла*-ми шен^нца; ѓно *ѹзрѣло* свѣ; свѣ-је *ѹзрѣло*; *ждрѣбе*; *ждрѣбѣш*; Добро-сѹ-јѓј била *ждрѣбад* и сл. У ликовима *дѣшел^н*на, да пѓкосим *дѣшел^н*чу; по *дѣшел^н*и итд. чува се стара особина, рефlekс некадашњег назала предњег реда.

16. Мислим да је најупутније најновијим утицајем нових прекодринских суседа, са којима све чешће и непосредније контактирају и код којих су појединци и провели по коју годину у току последњег рата, тумачити „праве” екавизме типа: *млѣко*; Прѣт-кућѓм им^а *млѣчара* што се *млѣко* сип^а т^амо; ѓна ѓће *дѣше*; Мѣне терет прѣтиснуо, *дѣца*; ѹ-онѓ *врѣме*; Бѓлѣ нѓге, бѓлѣ рѹке, па мѓрај^у *бѓлѣш*. Највише оваквих примера снимљено је у говору старице која је дуже боравила код кћерке у околини Лознице.

17. Снажан утицај суседних муслиманских села на говор жељовских Срба сноси одговорност за већину потврда такозваног секундарног јата. Ово се посебно односи на обим преласка дугог и кратког *и* испред *р* у *ћ*, појаву таквог замаха какав аутор ових редова није раније слушао нигде код православног живља на простору Босне. Нека то потврде следећи примери: Крѓз-мјесѣс дан^а бијо нам је *ишјер*; ѓбав^и и *ишјер* и свѣ; *Пшјер* нѣк^и бијо бѓј^а; с^ијали смо р^аж, зѓб, *ишјер*; дѹбок *вишјер*; наћи сѣби *вишјерчиш* ћѣ-ћеш-се окупат; ѹ *ѣдишјер*; *кѓмшјер* (али је чешће: *испоткомшјера*; Кѓлко мѓре ст^ат *кѓмшјера*); кој^и-сѹ-кѓњи *м^нјерни*; *см^нјер^{ли} се*; мало *се см^нјер^{ло}*; Кат-се-мало *ирим^нјер^{ло}* ѓн дѓћѣ; Нѣ-д^а-ти *ирим^нјер^иш*, ваљ^а рад^{ит}; кат притјер^{аш} *сшѓжѣру*; С^ат се гѓн^и ѓко-оног^а *сшѓжѣра*; вѹчѣ *бандишјере*; тѓ-је-*ирѣбшјерање* шљив^а; Ј^а сам *сјерѓм^ак*; лѹк *сјерѓм^ак*; Ми *сјерѓм^аци*, а *сјерѓм^ак* вѣжѣ са *сјерѓшнѓѓм*; прав^а *сјерѓшнѓња*; сје-

рѡишњу помагали; па ће-ми лѣгнѣт и и-овѡ мало сјерѡишињѣ; у сјерѡишињски дѡм; Била неколкѡ у сјерѡишињскѡме дѡму; сјерѡишињи се бѡг окрѣнуо; нѣјесмо били сјерѡмаѣни; А ѡвѡ сјерѡмаѣинѡ љѡди направѣ киштре; држава била сјерѡмаѣина; ѡвѣ сјерѡмаѣинѡје љѡде; сјерѡмаѣишиња; била; Ја ће-сам-се-ѡдала била, ба, сјерѡмаѣишиња; И ѡна ѡтѣшла у сјерѡмаѣишнѡ; била сјерѡче; Ми смо кѡ сјерѡчаѡ, кѡ незнани итд.

18. У вези са секундарним јатом помена су вредне и следеће чињенице:

а) заменице *ко* и *(-)што* у инструменталу имају наставак придевско-заменичке деклинације: *с кѡјем лѡмѡш љѡб*; Ни ѡна нема *с кѡјем*; ни-с-кѡјем се не позајмљују; Не-патѡм се *ничијем*; Нема *чијем* се не-покријѣм; Ништа ни-ш-чијем неће да *идѣ*; сѡ-чијем си дѡшѡ; Ни-сѡ-чијем се не-мјерѡ; да-смо-ми дѡшли *с нечијем*;

б) свакако аналошким путем дошло се до следећих итератива: Мѡрала сам ја *насѣјѡвати* шѣнѣцу, *насѣјѡвати*; Зѡб *насѣјѡвала*, жѡто *насѣјѡвала*; неко је *умјѡиѡ* плѣву, поред: *Онѡ се смѣтѣ*, а жѣне *између онѡ-плѣву*. О стабилности итератива типа *умјѡишѡи* специјално сведочи именица *умјѡишѡи*: *Има умјѡишѡи*, ѡн и-будѣ тѡде стално; Направѡ се правѡ *умјѡишѡи*;

в) свакако захваљујући утицају говора муслиманског окружења у Жељови се говори: *Кѡ ме знаѡ рѡјеће* да-сам-будала; немѡј му *рѡјеѡи*.

19. Полугласник се у говору Жељове, као што се и претпостављало, рефлектовао у *а*. Ни изузетима од овога правила подножје Коњуха се, изгледа, не разликује битно од сродних идиома. Овде у виду имамо случајеве типа *ноћес*, *(-)диље*, *миње*, *шимљен*: *Сјѡдем нѡћес*, плетѣм докле-гѡд мѡгу сидјет; *нашо шимљен*; *кѡпиш шимљѣна*; *кѡпиш кѡтицу шимљѣна*; *Кѡ је знаѡ мало чѡват будѣ-му ѡзадиљѣ*; Не-мереш *мињѣ* дѡт.

20. У преслушаној грађи примећена је само један потврда вокализације слабог полугласника, специфичности српскословенског језика: *Тѡ је било вѡвѣјек* такѡ. Изгледа да је у Жељови једино: *кад је Ускрс*; ѡставѡм за *Ускрс*; *Овце се јањѣ тѡмо нећи пред-Ускрс*.

21. За поређење са другим говорима можда ће добро послужити податак да се, судећи бар по засад расположивој грађи, полугласник доследно рефлектује у следећим случајевима: *саѡарѣш* онѡ-ћѣтен; *фѡно се саѡарѣ*; *најсањѣ* оногѡ-кѡштана; *ѡдјањѣмо* *фѡно* и свѣжѣмо у снѡпове; *сајсањѣш*; Мати своју шѣр *ѡреѡа-се* па *ѡ-кућу*; *Кѡжу рѡзайнѣш* на тѡвану негде; *рѡзасѡрѣмо* по лѣдѣни; *Довѡдѡ се кѡњи* и ѡнѡ се *рѡзасѡрѣ* по гѡвну; како се треба *ѡдѡсѣјѡи*; *Јесмо ѡдѡишишивали* ѡвце; *дјѣца сѡ ѡдѡсула*; *Дјѣца ѡдѡсуѣ*; Све-ѡм-је браѡе *ѡдѡсѣјѡѡ*; *Лѡпатѡм згрѣш* *ѡза-стѡжѣр*; *У-мене брат знаѡ ѡза-шаргију*; *Мѡл ѡстајѣ брду ѡза-шѡму*; *Прѡстрѣш* нећи *ѡза-шталу*; *Пасѡљ идѣ ѡза-жито*; *гра је ѡшѡ ѡза-жито*; *Уза-стѡжѣну* се садијѣ; *Тѡ-му-је пристајало ѡза-свирање*; *Неко зна ѡза-свиралу*, неко зна *ѡз-дѡјнѣце*, неко зна *ѡза-шаргију*; *Крѡв ѡзашла вѡмгор ѡза-собу*, *дѡ-пѡ сѡбѣ ѡзашла*; *Ја нѣјесам ѡмѡ парцѣла ѡза-сѡмѡ шѡму* и тѡ ме спасаѡвало итд.

22. Наводимо, на крају, да се у Жељови говори: Стари људи имали су *наће^нце*; у *наће^нцама*; Има неколико *брка^ла*; Наредаш пешес *мди^ака*; По једно пед *тра^шака* у једну *ку^нцу*.

23. Иако се не би могло рећи да говори овога типа не трпе хијат, вокалске групе се у Жељови обично уклањају. То се, као и другде, чини развијањем прелазног сонанта (в. т. 37 и 42) и контракцијом тих (обично неакцентованих) секвенци. Сажимање вокала на овом подручју регресивног је смера, а појава иначе остаје у границама прилика ближих и даљих досад испитиваних идиома. Илустроваћемо је следећим подацима:

а) *ao* > *ō*: *кабō*; *угрије-се кōиō* воде; *дōће* ти *нека мисō*; *имā* један *сврдо*; Овај рат прам-онога опасни по живље, по *иди^нбō*, по паљење; највећа *сврзō* била; да-л-је ком *ирекисо* (а одатле *-ō* и у *кōсијō*; *вōду* си *нōсијō*); док није *изрезō* онō-под-језиком; *дōшō* и *нашō*; *не-дō* Бōг; Она *ōће* па ти-дао *не-дō!*; *сāзнō* (али: *знāо*); *Кō-бојаги* броји се да је *бōљō* *ōвчијō*; А *зōвū* се, *кō-бојаги*, *пōбрама*; *кō-дијету-ти* *кажем*; *Мй* вам *пō-пољу* *кō-пашчйње*; *Легнемо* једно *кō-другōга* *кō-кериње*, *кō-керови*; *кō-кашике*, *кō-чанци*, *кō-такō* нешто; Није ти часа *кō-треба*; *ти-ōреш* *кō-треба*; *Земља* се није *рад^ла* *кō-шрēба*; Никад ништа није *ōткала* *кō-треба* итд., поред сасвим ретких потврда чувања лика *као*: *Метнеш* *й-онē*, *залијеш као-колачиће*; *направимо као-сандук*. Чврсту структуру једино нарушава (са стране унети?) прилог *унаколо*: *Унаколо* су *шūме*; *унаколо* *метнеш*; *Испробава* се *нōжом* *унаколо*;

б) *aa* > *ā*: *тō* ми је *мана* једна; *ū-два* *саша*; *пет* *саши*; *домаћин* *бāци* *ū-сламу* *дрā* (поред: *дрā* се *изнесē*). У прикупљеној грађи нашли су се једино ликови: *снаа*; за *јаање* и сл.;

в) *ae* > *ē*: *иēинēs* *жетелица*; *састанē-се* по-*иēинēs*, *двадесет* *жет^нлица*; *ја-дōбēm* *шеснēsиōа*; *имала осāмнēs* *оваца*; *нема* више *о-двевēинēs*; *шринесшero* (в. т. 31);

г) *oo* > *ō*: *убō-га* *вō*; *кūм* *кūма* *убō* с-*нōжом*, али и: *забоо* *ōлōвку*; *мало* *идодранī* онō-*прасе*; *й-њија-су* *йообарали*;

д) *eo* > *ō*: *узō* *брему* *дрвенū*; *ōн-тō* *узō*; Он-је мене *узō* на *крило* и *идчō-је-ме* *љуб^нти*; *Пдчō-сам* *ōпет* у-*отōј-шūми*; *н^нјесам* *ōнō* *ни-йōјō*, поред: *узео* *лōја* па *испекō* *пūру*; и *идчео* *викат* *људе*; *Јā-н^нјесам* *баш* *тōл^кō* *упант^ла* *како-тō* *оти-рат* *идчēō*; *Оти-ми* *чōек* *дишēō* *земљу*; *ōн* је *нū* *ōдвео*; и *засшeон^ла* *онā-крав^нца*;

ђ) *ee* > *ē*: *сведно*; *знаж* *ћē* *Тўзла*; *ћē-нā* *клада?*; *Не-знām* *ћē-се* *кўповало*; *Ндсимо* *ћē-стōж^нна* *ударена*; *свē-тō* *ōтјерано*; *Брало-сē* (< *је се*) и *варило* се и *кўвало* се; *запōслијо-сē*; *стврдло-сē*; *Орало-сē* до *сēдмē* *пō-Бурћеву*; *свē-сē* *ўч^ло* *райти*; *Тадā-сē* *нōс^ло* *већина* *б^јјело*; *Тијем-сē* *прије* *прало* итд. У слободном говору Жељовљана не изостају ни потврде чувања полазне позиције: *Учило-је-се*, и *плēло* и *прēло*; *Мōрало-је-се* *тō* *мазат*; *сијало-је-се*. Сличним сажимањем настао је *јамачно* и „*дуги*” *лик* *енклитике* *л. зам.* *првог* *лица* *мē*: *звāо-мē*; *отац-мē* *нōсијо*. Биће да је сажимањем *енклитичких* *облика* *глагола* и *заменице* *добијено* *јē* у *случајевима* *типа*: *сōвō-јē* *чōек*; *питала-јē* *сēстра*; *Питō-јē* и *она* *дōшла*; *Вōдио-јē* *око-ōг^ништа* *дјевēр*; *Дōтјерō-јē*, *она-сē* *мўзла* *код-онога-газдē*; *кōсио-јē*

(ливаду), ранијо-*jē* (а одатле и: Он-*jē* дарујē; ђбјесйш-*jē*; Нē-могү-*jē* стић; испроси-ми-*jē*; дижү-*jē*; нē-меремо-*jē* пит; напи-се-*jē*). Из снимљене грађе наводим и синтагму — испот-*сйрeē*;

е) *ији* > *и* > *ӣ*: бијо народ *веселӣ*; ѓн-је опаснӣ; *сиурнӣ* посō; Они били *сиар̄и* од-мене, *йамейнӣ*; *зечӣ* купус; *зечӣ* брци (врста траве); күпйш *куййицу* тимљена; Испечē-се једна *йевсйца* колача; Ондаре сварйш макароне исто у *йевсйцу*; тō-сү-биле *йевсйце*; у једној *йевсйци*; ћемане свирало, *царййце*, тамбур^пце, али: на *синйи*.

У прикупљеној грађи срећу се искључиво ликови типа: Мене терет *йрейиснуо*; ѓн-га *сййснуо*; *вриснуо*. Потврде облика *ба̄* и *ба̄* (< *болан?*) в. у т. 28.

24. У Говору Жељове нису ретке делимичне па ни потпуне редукције вокала, процес везан за послекценатске слоге. И овде се, разумљиво, најчешће редукује вокал *и*. Сагледавање обима појаве омогућиће следеће чињенице:

а) слабија или јача делимична редукција послекценатског *и* спада у инвентар стандардних одлика говора Жељове: прозоре *вѣл^пкѣ*; *вид^пли* да пропада; *вид^пла* сам; идѣм *врай^пйӣ куйй^пцу*; двије *ид^пне*; *пōчечē*-нас *изид^пнӣ*; њйја-сү *изид^пли*; *дōлаз^пли*; сазовē *жeyтел^пце*; Ако ја бѣдѣм *жйив^пла*, *жйив^пће* и-ѓн; *из^пци*ли прије на-неколко; ѓвца *јалов^пца*; ако-ш-*кйисел^пӣ*; ако-ћеш-*кйисел^пӣ*; *Навал^пће* ѓни па-ћē-нас-пōклат; *лийов^пна*; *мйсл^пла* сам; *мрс^пли*; *найрав^пӣ*; Њйја *йейер^пца* не ос^пјекү три метра; *дйуль^пна* од јаета; стресēш *ү-отү-йарјен^пцу*; *пōмећеш-йӣнā ү-йарјен^пцу*; *йиди-кољен^пцу*; сām-би-мōгли попал^пт; *рāl^пца*; *свейтил^пца* сйнү; *жели са-срйд-в^пма*; *уком^пца*; *усјел^пна*; *онā-фур^пнейш^пна*; *чейересн^пца* итд.

б) врло су честе и потпуне редукције *-и-*, нарочито у облицима императива и заменица типа *колико*, *шoliko*: *бййише* куд-знате; *бјечйише*; *вй-жйивйше* туде; туде *жйивйше*; слōбодно *йише*, себи *самѣйше*; *кашйише* ви мени; ѓвō-йм *йокашйише*; *йомосйше* лјуд^пма; *дōћйише* да помогнете; ајте-вй њēга *йрймйше*; *рāнише* га ви; ондā-*смāњише*; Немојте да-би-се-насмијале, *будйше* чōтраве; ђбјес^пте се и *шуйше*; Шта-ћү јести, шта-ћү *райи*; *кōлко* је сатӣ?; *Кōлко* било жигйца, *йидлкō* ѓвчйца, *йидлкō* дјечйце, *йидлкō* сйнōвā, *ћерй*; *Кōлко* је ѓстало пүстије?; *дōлаз^пли неколкō* пүтā; И тако ја одбйјала *неколкō* пүтā; *из^пшли* прије на-неколкō; *евā вѣлкачкā* күћа (али: Имали смо ү свдјōј њйви *еволйкē* дивљаке, *кйиселе* јабүке; *кдл^пко* лѣба да үзмѣм?); ѓни сү тāмо *дшли*; кад је *видла* да смо мй прѓтјерани; Кат-сам-јā *видла*, кōзе нēшто дйгле главу; Ондаре сам *видла* үши; свāшта сам *видла*; Тō-сам *видла* ѓ-стāрије жēнā; *Н^пјесмо* *видли* да л је дōшō; кат сү ѓни *видли* цвијеће; ја сам *радла*; нēмā шта н^пјесам *радла* и сл.;

в) у неким случајевима, бар према слушном утиску аутора овога прилога, на месту *-и-* чује се вредност која подсећа на полугласник у говорима призренско-тимочке зоне: Јā сам *рад^пла*; Тō сү мене тē-жēне *вдд^пле* сā-собōм; *кдр^пшо* се фйно ископā; под^пјелијо по *комāд^пћ*; Она је њйја *одрāнела*; Оне се *бр^пле* вāмо; Загријемо ү сѓби *кот-фурāнē*; Одрѣжē се дāска *йеййца*; Н^пјесү мү се дали *враййшй*; *иднело* га; *мōрō-си рāјшй*; добре *домāћце*; *дōшō* сā *свайдвѣма*;

г) понекад након потпуне редукције *-и-* претходни глас, обично сонант (мада се у тој функцији, изгледа, могу наћи практично сви опструенти) преузима сонорност и постаје носилац слога: Ја би сад *највџлла* лећ спават; *џулли-су-га*; није-тџ-се *д^нјџлло*; И такџ-се браћа *изд^нјџлла*; *разд^нјџлли*; Сат-су и *идлли* и плаћкали; *заидлли*; *идидлли* сваку зграду; *идидлли* народ; крава-се отелла; *окоидлла* се; ако знаде добро *уидили*; Добро сакрије, па је тешко *идидили*; остало је у-мене вел^нко *код^нио*; мене *иреварло*; све собџм *сидџрли*; *у-идла^нну*; Озџ онџ-лџнац и-метнџш на-идарџџу; *ра^нла* краву; Наши дјџдови су *изидили* па онда очеви; у *недлу*; *рад^ни* се мџра; Слабо се шт^а *у^чи рад^ни*.

Изнети подаци не издвајају Жељову из овдашњег говорног комплекса, јер су и други испитивачи наилазили на сличне потврде како делимичне тако и потпуне редукција *-и-* (в. нпр.: Симић 1978, 46-51; Букановић 1983, 208-209).

25. У говору Жељове чешћи је инфинитив без финалног *-и-*: Моја-е маџер требала *биди* уџџена; Ако-му-је зима, мџре *бид*[т] да понесџ; џџете-л *џџн*-нам на лџштџџе? Н^нјџси смјџла ни-*ид*; Имам-ја сад *џбу^н*, имам неџе *изиди*, *џиди* у с^нјџло; док мџрете *идџн* крџз-Рибн^нцу; џне-*ид* *идџн*; Знам-је по-двапџт, трипџт *нале^н*; Сад-је младино *сид^нјаид* виш-кџме и кџма; Мџрало-је-се тџ *мазид*; И-џн-*ид* теби *идмо^н*; Она онџ-млад^нце једе, али-џџе и-*идсид*, џџе све; Вид^нли смо да-*ид*-се-*заид^новид*; Вољ-ти кџкџш *идсје^н*, вољ-ти јаја џније *убиди* у-нешто; Не-мереш вишџ са снаџџм *измо^н*; не-мџгу ни-*јџси*; шџс пелџна мџре *изид^н*; Кад џчи сџзе, ваља стално *идид*; Немаш *ид* ни-сат времена; ако требаш некуда *ид*; И ја-ј-немо ти *ид*; Ти не-требаш *ид* у-школу; Ако-сам-умџран ја-*ид*-*ле^н*; Нема *ре^н* не мџгу и нема реџи неџу итд., поред: Не мџгу *реџи* кџга треба уџбит; Шт^а-*ид* *јџси*, шт^а-*ид* *раиди* (радити); Сад-ја гледам *ид* *ид* она *иди* *леџи*; Оџеш, мамо, *иди* са у-мене жџнџм и дјџџџм; пџчџла полако *идсиди*; зна и *идресиди* и *идлесиди*; Мџрем, вала, и *идсиди* и *идресиди* и *идиди*; Није било *реџи* не-мџгу; н^нјџсу мџгли *наиди*; Ко-*ид* вас вамо *чуваиди*?; Ваља-ти *иди*, онџ-сидџено мало *идидресиди*, мало *џџиди* са крајџва и сл.

И прилог времена садашњег долази чешће без *-и-*: Утџши-се *кашлу^н*; Ја-тџ и забравим *идидчајид*; пџцркали-су *раде^н*; дџте остало *сидвајид*; Он-је џстџ *чувајид* унџџад и сл., поред: Остала саката *жа^ну^н* шџн^нцу.

26. Као и у другим говорима овога типа, апокопа иначе није ретка појава. И овде се пре свега вокали *и*, *а* и *е* на крају речи у неким категоријама владају као покретни, дакле необавезни, прецизније: стоје у слободној варијацији са *-џ*. Такви покретни вокали понајчешће се срећу у прилошким речима, затим код глагола (пре свега у 2. л. јд. императива, а ређе у 3. л. јд. презента) и облика придевско-заменичке деклинације. Изнето запажање оверићемо следећим подацима: *Пџмоз* бџг, домаџине; *Пџмоз* бџг, лџди; *Пџмоз* бџг, лџди; Зима, *бидж* у-кџџу; *Бидж*, ба, овџ-је-тџџџе; *Јџсид* кџџа читава, ал нема ништа; *не^н* среџџе; *не^н* нико ништа (али и: *идмџзи* маџери; *идмџзи*-ми, дидџете; *биджиди* и-ти там; *биджиди* ш-нџме; *Нема* ниџде никога итд.); Рџке-ми *ев*-шта чинџе; *Ев*-шта чинџи нџгама (ипак је чешће: *ев*-ти жџне; *ев*-ти мало лџба итд.); Ја-сам-ти реџла:

вд̄л потпиши, вд̄л одустани; Вд̄л-ти кд̄кѡш посјећ, вд̄л-ти јаја они-је-уб̄ти у-нешто (али и: вд̄ла-ти ракија, вд̄ла пиво); Знају више бого-мѡла не̄и-ја; Ако-смо-посијали прије не̄к што-смо-побјегли; Ми-смо воде дошли (поред: вѡӣ-се није смјело до̄ћ); че̄шир дана лѡжијо ватру (поред: че̄ӣри дана); не̄м вам јасала; И-там и-вам су сѡбе (поред: Кѡ-ће вас вѡмо чувати?); Направи се вѡмо јѡш нешта); Има и *буковѡи* и *расѡвѡи*; Има врста сира код *варенѡи* мл̄јека; одрежѡ о-дѡбелѡи дрвета; о-дрвенѡи сѡдја; Има *кукурузнѡи* брашна; Метнеш мало *кукурузнѡи* брашна; метнеш ѡзгѡр не̄кѡи грања; тѡ је мѡи оца; ја-се-улам за-оно̄и; от *сѡмѡи* камена сазидана; слѡшала-сам *свако̄и*; изгинамо *свако̄и* рата; има от-сваче̄ӣ; Мдрем бит бес-шо̄ӣ; *шѡӣ* свѡи сина; от-че̄ӣ-је итд. (знатно ређе: донесе *бијелѡи* лѡка; Он је бијо и овогѡ-мѡи сина пѡн̄ца); Донесѡм кѡћи у-ономе-сѡдју; пѡ-шомѡ-се зна; у-ошомѡ смо били; идѡ свѡкѡ свѡме ланцу; двѡј̄ца идѡ према-мѡме малу; у-ономе рату; кресѡ ш-нѡме да уварнич̄и; от̄и-чѡек што-је-ш-нѡме радијо; тѡчѡ у кѡло дѡље пѡд-нѡме (ређе: над-нѡм; ѡде свѡм народу; од не̄товѡи лопѡвлука); Тѡ-сѡ-ӣнѡ пѡб̄ли (поред: Нашли-ӣн пѡд-оније[м]-мртвацима; Нит-ӣн-је кѡ саранијо, не̄т-ӣн-је кѡ кѡсти пѡкупијо) и сл.

27. Не би се могло рећи да је афереза, редуковање почетног вокала, честа појава. Потврђена је у очекиваним примерима и категоријама: Направи се *вѡмо* јѡш нешта; *Вам*-сѡ двије кѡће биле нѡи; не̄м *вам* јасала; и-там и-*вам* сѡбе; А *вам*дол сѡ нѡве; Сада ми-се-*вам*дол мало играмо; Не-мерем-ја теби наочаре *накѡ* пѡправ̄т; прима *некције*; Дал је *некције* примијо; а-ѡтѡ-сѡ *зенције*, ће-нѡге ме̄ћу; кѡлкѡ-је ѡн *ѡурсуз*; Мет-немо-нѡ синију *крӯлу* (према *крӯи*?). Посебно треба третирати случајеве типа: *Онѡ-не* вериге што се кѡтлић ѡјеси; *Кад-на*-цим̄на се ѡсѡши, где су се заменички облици нашли у функцији енклитике.

28. У вези са хаплоглијом и њѡј сродним појавама навешћемо само податак да *кукуруз*(-) углавном долази у том лику и да изостављање „комплетног” слога (дакле: секвенце од најмање два члана) није ретко: *кукуруз*; додѡјѡ оӣ-*кукуруз*; Пѡшѡс отије-трѡча̄ и стрѡгај сѡ *кукурузи*; Метнеш мало *кукурузнѡи* брашна; Има *кукурузнѡи* брашна; от *кукурузна* брашна; Ми-смо-лѡни, ба, имали око-стѡ кѡла *кукурузна* бјѡлца; *кукурузу* полѡжаку (изгледа, само изузетно: сијала четерестѡ *кокуруз*); ми *камо* порцѡлан; ја *кам* њему; ти-*каш*; „Вѡвде-је прстѡн”; *кам*-ти: пѡмало-се кѡпи; Не-*кам* да-је-ѡпасно; *Фирѡз*-је ѡнѡ што-*кам* крмчање; *кам*-ти, не-*дам*-ти лѡба; *Неш*-ти *накѡ* правит наочаре; ако-*неш* пе̄ћ; ако-*неш* у-трећѡј; Јѡ била, *ба*, дјетешце; Ми-смо-лѡни, *ба*, имали око-стѡ кѡла *кукуруза* бјѡлца; Морѡ-си, *бан*, кад-има мала; Бил-ви прим̄ле, кад мѡзете краве, прѡсе, *ба*, ранте; помѡз̄те, *ба*, ѡуди; јесу, *ба*, идѡ; До̄ћте, *ба*, да пѡмогнете (разуме се и: јашто, *бѡлан*, како да н̄јесмо); Н̄јеса[м] мрс продавала, *рећемо* мл̄јеко; ѡни правѡ *ијесѡӣну* (тестенину) и сл.

29. У преслушаној грађи готово да и нису примећиване потврде такзованих секундарних вокала. Овамо условно могу доћи облици заменице *ошѡј* са о- уопштеним по угледу на *овај* и *онај*: И сад је *ѡшѡј* у затвору; *ошѡј*-чѡе[к] каже; Тѡ се *ошѡ*-сѡдје ме̄ће, у-*ошѡ*-долафић; Опѡ-ти сад-*ошѡ* угњѡчѡиш и метнеш на-*ошѡ*; уз-*ошѡ* свирајѡ и играјѡ; *Ошѡ* чѡек

ми рѣкѣ, муслѣман; а *ошѣ* су зѣнгије, бѣ-нѣге мѣћу; Није било ни-*ошѣ* дѣвѣљно; није свѣкѣ имѣ ни-*ошѣ*; *ошѣ* има дѣјете, а ѣва нѣма; гѣнимо шта има с-*дѣшијем* јѣш на-*ошѣмѣ*-гѣвну; Глѣдало-је-се *у-ошѣ*-плѣћку; ајте *у-ошѣ*-кѣћу, бѣ-смо-притворени; *у-ошѣ* нико није смѣјо; оно *у*пијѣ *ошѣ*-вѣду; Изгони из-*ошѣ* кѣћѣ; Пѣчѣ-сам ѣпет *у-ошѣ*-шѣпи; испод-*ошѣ*-је-дѣдѣва итд. Према књижевном рѣнде и рѣнде *у* говору Жељове је: Направѣш-је на-*ерѣнде*, али: рѣндала сам јѣбуке па *у*пѣцала. *Ерѣнде*, иначе, допире и до кладањског краја (мој материјал).

30. Домашај супституишања вокала не пробија оквире појаве регистроване и *у* другим идиомима овога типа. Иза међусобне замене вокала обично стоје разлици фонетске природе (асимилациони и дисимилациони процеси *у* првом реду). Одговорност *у* неким случајевима сносѣ аналошка уједначавања као и прилагођавање туђих речи домаћем узусу и изговору. Покадшто, опет, на сцени имамо деловање више оваквих фактора истовремено. *У* сваком случају, и *у* материјалу који следи готово да предњачѣ облици који се само условно могу подвести под категорију *замене вокала*. Наводимо их ради стицања што комплетније слике вокализма Жељове и ради пружања што чвршћег ослоња за поређење са другим сродним идиомима. Из наведених разлога пажњу заслужују следећи подаци:

е м. а

сућрѣдан се *у*кисели; *сућрѣдан*-сам ѣтшла за Озрен; *зѣмљени* лѣнци сѣ-двѣје пѣтље; *зѣмљени* ћасѣ; *зѣмљени* ћасѣ; *зѣмљени* шпѣрети; има они-је-*зѣмљеније* ћасѣ; *кућеници* лѣди; није било с *кѣњеницима*; *от-срчѣне* кѣпи *у*мрѣ; пѣсуду прострѣнијѣ; Зваѣ се *масѣи*, крѣсѣ ш-њимѣ да *у*варничѣ. Лик *нѣћес* в. *у* т. 19;

а м. е

Она-брвна *йзраѣѣиѣ* свѣ с митрољѣзом; *ћѣшан* (лан); Сѣјали дѣан *у*-некијем *крчавинама*;

а м. и

билѣ и *бушѣлицѣ*; Лакшѣ с-онѣм-*бушѣлицѣм*. *У* Речнику Матице српске *бушѣлица* се *у*пућује на *бушилицу*;

а м. о

стѣчѣ-се *кѣнайља*; Сѣјала се *кѣнайља*; *Кѣнайља* кат-се-пѣчѣпа, ѣнѣсѣ-се *у*-воду; *у айѣшеку*; Била *йалиѣѣиѣ* и тражѣла дѣан; *којарѣнѣ*, либада; Он је *нанишѣ* *у*-воје пѣље *анам* (али и: Тѣ ѣљине пѣкисѣлѣш *ѣнамо* *у* лѣдну вѣду); *айѣраѣѣиѣ*. Овде је само *сѣмѣн*;

е м. и

ѣти чѣек ми рѣкѣ, *муслѣман* (порѣд: *У*јѣтру дѣшѣ јѣдан *муслѣман*); Тѣ *бриѣадѣри*, ѣйма-је маѣо лѣкшѣ; Планирали-нѣс *лѣквѣдѣраѣиѣ*; *дѣрѣкѣѣѣиѣ*-ми дѣјѣ; Са-ћѣмо-мѣ *айѣлѣриѣѣѣм* пѣ-њима; пѣтнѣс *жѣѣиѣлѣѣѣиѣ*; Састанѣ се пѣтнѣс, двѣдѣсѣт *жѣѣиѣлѣѣѣиѣ* (*у* наслѣну на *куѣиѣлицѣ*; *у*п. и: *жѣѣиѣлѣѣѣиѣ* има);

е м. о

Он дѣбѣ на *йѣлѣжѣј*; Натрѣпа-се *зѣбѣнѣ* слѣмѣ; јѣдѣмо *зѣбѣни* лѣб; Не-*мерѣм*-се-јѣ вакѣ ѣдѣмрѣт; Јѣ-никуд нѣ-*мерѣм* иѣи; Не-*мерѣ* па нѣ-*мерѣ* (али само: *мѣрѣм*, *мѣрѣш*, *мѣрѣ* итд.); Кѣ има ѣд *ѣвѣ* кѣћѣцѣ?; *ѣва*

вѣлчакѣ кѹѣа; *Евѣ*-ти наочѣри трѣбајѹ; *евѣ*-су-ми ѹнѹке; *Евѣ* ѡвде-сам ѡсјекла, јѡш-се знадѣ; За *ѣна* трѣ мјѣсѣца јѣданѣстеро дјѣцѣ нѡнди ѹмрло; *ѣнѣ* је дѡбро; а *ѣна* је Данијѣла; Имајѹ *ѣиѣ* двѣ сѣна, ѡни су близанци; Имали смо у својој њѣви *евѡликѣ* дѣвјакѣ; Катанац је *евѡлчакѣи*; Жѹто *евѹдан* као златѡ испѡд-врѣта.

31. Мислим да је најупутније овде поменути три особине говора Жељове:

а) Из говора околног муслиманског живља инфилтрирано је *дрѣбље*: дѡбѹ са *трѣбља*; *ѹ-трѣбље* (поред: Трѣћи се дан ѡдѣ на-*трѣбље*), али је: *рѣси*; на-рѣсти; врабац.

б) У Жељови се, изгледа, практично чују само ликови са *-еро* и *-ерица* (реч је о старом превоју вокала): *ѣѣшѣро* бѣшѣ; било-нас-је *ѣѣшѣро*; *ѣѣшѣро* дјѣцѣ, све-*ѣѣшѣро* ѹ-шкѡли; Мѡра бит ѡт-*ѣѣшѣро*; *ѣѣшѣшѣро* дјѣцѣ; *сѣдѣмеро* јарѣди; ѡсѣмеро-сам дјѣцѣ, одран^а-ла; било-нас-је ѡсѣмеро; *ѣѣри-нѣшѣро* дал *ѣѣшѣрнѣшѣро* ѹ-ѡтѡј-само јѣдној сѡб^а-ци; Пѡд^а-ло и нашије Крстиѣна јѣдно *ѣѣшѣрнѣшѣро*; Имала-сам *ѣѣшѣнѣшѣро* чѣљади ѹ-куѣи; пра-сила је по *сѣдѣмнѣшѣро*; нас-је било око-*дѣвѣшѣро*; Било и-чѣљади по-*дѣвѣдѣшѣро*; стѡ *дѣвѣдѣшѣро* ѹписано; стѡт^а-ну и *дѣвѣдѣшѣро* ѹ-нас је за-паљено; *ѣѣздѣсѣшѣро* до *сѣдѣмдѣсѣшѣро* дјѣцѣ; *ѡсамдѣсѣшѣро* трѣба ѹпи-сат; њѣја *ѣѣшѣр^а-ца* не *ѡс^а-јѣкѹ* трѣ мѣтра; *ѣѣшѣвр^а-ца* нас; *ѣѣшѣвр^а-ца* Ба-лија; дѡбошѣ њѣја *ѣѣшѣшѣр^а-ца*. Од писменог рударског радника потичу две следеће потврде: Порѣдали се *ѣѣшѣѡрица*; Помоли се преко сѣла *ѣѣшѣѡрка* са пѹшкама. Варијанта са *-еро* и *-ерица* доминира на терену источнобосанског ијекавскошѣнакавског дијалекта и у српским идиомима који су изложени његовом јачем утицају (в. Брозовић 1966, 124; Ђукановић 1983, 203; Симић 1978, 78; Реметић 1970, 109).

в) Из темеља су нарушени резултати алтернације вокала иза меких сугласника и уопштени су наставци тврде промене: главу измѣвѣш *ѣ^а-јѣ-ћѡм*; испрѡбѣвѣ се *нѡшѡм* ѹнаѡло; кѹм кѹма ѹбѡ с-*нѡшѡм*; Немѡјте се шалѣкат с-*ѡрѹшѡм*; н^а-јѣсам дѡбар са-*здрављѡм*; са жарѡм, са зѣљѡм; за-пржи-га ѹљѡм; Дѡшѡ-је кѹрѣ с-*кѡњѡм*; са-својѣм *брашѣићѡм* живијо; са *вѡћѡм*; са-нѣкије[м] Милѡраѡдом *Крѣшѣићѡм*; Раѡило се маѡкљѡм, а мѡгло се рад^аг и *ѡблићѡм*; проврѣтиш са мањѣјѣм *сврѡдљѣићѡм*; А вѡла мало кѹчи ѡвдѹда *ѣрѹшѣићѡм*; са *ѡдѡклошѡм*; Оне ѡдошѣ кѡијѣм ѡћѣ *ѣравѡм*; св^а-јѣтл^а-ло-је-се *лѹчѡм*; пѡкријѣш *сѡчѡм*; нѣби пот-*крѣшѡм*; По-бѡдѣш *крѣјѡве* тамо и вамо; У трѣнкама је извѡдијѡ *рѡјѡве*; *лѣжајѡви*; брали-смо *ѣјѡве*; Мѣ-смо-брали кѡд-нас тамо *ѣјѡвѣ*; *ѣѹњѡви*; ткали-смо за-*ѣѹњѡве*; *ѡбручѡви* су већѣнѡм били дрвени; само *ѡјѣшѡви* били; са *ѡјѣшѡв^а-ма*; Нѣшто *рѣћѡ* бѹдѣ мл^а-јѣко; тѡ-је *крѣвијѡ* маѡло; *ѡвѣијѡ*-е мл^а-јѣко *ѣѹшѡ* ѡт-*крѣвијѡѡ*, *ѣѹшѡ*; ѡт крѣмета *дѣвијѡѡ*; Они јѣдѹ *кѡкѡцијѡ* мѣсо и тѣлећѣ; све-је *маснијѡ* мл^а-јѣко; Ако-ѡћѣш да имѡш *ранѣијѡѡ*, мало га пѡсијѣш; за сѣна *сѣѡријѡѡ*; намѹзѣ[м], мл^а-јѣка *ѡвѣијѡѡ*; како-*кѡјѡ* сѣло; *кѡјѡ*-је *сѣѡријѡѡ*?; Јѡ ѡфарѡм и даднѣм дјѣци по-*кѡјѡ*; *кѡјѡѡ* је правѣијѡ; Имѡ-се вишѣ *крѣвљѡѡ* мрса, имѡ-се вишѣ *крѣмѣћѡѡ* мрса; *кѡјѡ*-је мало *ѡдљѡ*; Ил-је-*ѡдљѡ* штѡлскѡ ћѹбре ил-је-*ѡдљѡ* ѹмјѣтнѡ; ѡчи *ѡднѡѡ* дана; Мѡлѣ-се трипѹта *ѡдѣшѡњѡ*; док-сѣћѣм *з-ѡрнѡѡ* бѡја дѡл; у *заднѡ* вр^а-јѣме; дај-ми *срѣднѡ*; *ѣрѣшѡњѡво* кѡсиште; *вѣћѡ* домаћѣнство; *врѹћѡ*-је;

кад-бүдē *шрѣћō* поштѣње (трећа здравица на свадби); даде трѣћу *шрѣћōме* брату; јѡш-је *најачō*; ѡно није *лѡшо* итд. У осетној мањини су сведочанства чувања „хармоније гласова”, чувања старине: *сā-здрāвљем* н’јесам дѡбро; Било тѡ у четвртѡј *пѡ-Бурѣеву*; *око-крајевā*; Ваљā-ти онѡ-сијено... мало ѡдбити са-*крајевā*; дѡста *случајевā*; никад *бѡљѣа* живѡта; *чүкљеви* (дршке, ручице на тестери); *Бадње* јүтро; *јорњѣ*[г] камена; мѣсо... *шѣлећѣ*; *свирāчевѡј* жѣни.

32. Од осталих случајева супституције вокала (уз већ помињану релативизацију самога термина) помена су вредни следећи примери:

о м. а

А зѡвү-се, *кѡ-бојāи*, побрама; *Кѡ-бојāи* брѡјй-се да-је-бѡлѡ ѡвчијѡ; *ливѡда*; Јā би *мишрѡлес* па-свѣ пѡб’ла; *Мишрѡлѣзи* ѡсјекли шāке; Онā-брвна израшетѣ свā с *мишрѡлѣзом*; сијала-сам у *расѡдник*; и ѡвде сāмо *асволи*; *ѡдѡвлѣн* се лѡжи спѡља (али: *ѡшāлѣ* „одатле”; *ѡдāкле* бијѡ пѡп); *јā-дѡлѣко* ѡт-күћѣ; *јѡдѡлеко* (свакако према *дѡле*, *дѡл*) нам вѡда (поред: *Кѡ-је* имѡ чѡбана ѡтјерā нећи *јѡдѡлеко*). Верност изворном лику стоји иза облика: *чѡрайā*; *күпи-ми чѡрайѣ*; мѣтѣмо дѣвет *чѡрāйā* (уп. тур. *сo-гар*);

о м. у

у *Рѡмүнију*; *Ѳвѡ-се* зѡвѣ *јѡлѡдвер* (поред: оплетѣм... *јѡлуѡвере*). Супротно овоме односу, у Жељови се, према у књижевном језику обичнијем *боранија*, говори: *бурāнија*; сијала-сам *бурāнију*. Исто тако, према књижевном *цикорија* овде је: имā нека *цикүрија* (врста кафе); *күповāли-смо* и *цикүрију*.

33. Имајући у виду прилике у сродним говорима, полазећи од њиховог лингвогеографског смисла, наводим још неке домаће речи и облике. У Жељови се, дакле, говори:

сүруйика; Пѡкријѣш и наљијѣш *сүруйикѡм*; па үлијѣ *сүруйикѣ*; не-күпй *тѣ-сүруйикѣ*, поред реѣег: неко пијѣ *сүруйику*;

сијала-сѣ *рѡйквā*; ѡндāре *рѡйквү* үзмѣш; нарѣндāш *рѡйквѣ*; Само мāло мирй *рѡйквѡм*. Реѣе се чүје: ѡвѡ-је *рѡдāквā* (лик карактеристичан за кладањско подручје — мој материјал);

сү-чијем рāдйш; Ни-*сү-чијем-се* не-лијечй; *сү-чијем* смо ишли; *сү-чйм* се вѣзало?; *сү-двā* крила; зѣмљенй лѡнци *сү-двйје* пѣтљѣ, поред, рāзуме се, и: А-ү-мене брāт ѡдѣ сā-двā кѡња; *сā-трй* стрāне — ѡни.

34. Перцепција нових посуђеница у народу углавном не пролази без извесних тешкоћа. Ненавикло на необичне фонетске ликове, на туђу дистрибуцију фонема, народно уво, како је већ примећено и у овом прилогу, новоприспелу реч прилагођава узусима домаће фонетике и творбе. У томе, покадшто и духовито изведеном, „дотеривању” стране лексике значајно место следује и такозваном народском етимологизирању. Бар неке од наведених момената читалац ће препознати и у делу лексике посведочене у слободном говору Жељовљана: *Ѳнү-јā-ѡнѣ* шѣрпе, *јараниүру* (гарнитүру); Није имало *мошрѡзѣрā* (амортизера); Е, сāда имāјү *мошрѡзѣри* па-те-не-*шрѣсѣ*; *мунѣверскā* мүниција; мй кāмо *јорүүлāн*; *сулѣ-нāр*.

КОНСОНАНТИЗАМ

37. Фонолошки систем консонаната, који се практично ничим битније не разликује од система других суседних сродних говора источно-херцеговачког типа, представимо следећим таблицама

Сонанти				Опструенти (шумни сугласници)			
в			м	п	б	ф	
	л	р	н	т	д		
ј	љ		њ	ц		с	з
				ћ	ђ	џ	џ
				ч	џ	ш	ж
				к	г		

Већ је било речи о томе (т. 24г) да се сонанти *л* и (ређе) *н*, а, изгледа, и сваки други опструент, могу наћи у функцији силабема након потпуне редукције вокала *и* у њиховом суседству. Када је о артикулацији сугласника реч, посебног помена је вредна, и другим говорима овога типа позната, нестабилност сонанта *ј* првенствено у међувокалском положају.

38. Ни у Жељови, као ни у већини српских говора уопште, не чује се право *ј* него *џ*, које се, у зависности од многобројних фактора (гласовно окружење, положај у речи, акценат, говорни темпо, артикулационе карактеристике појединаца и сл.) изговара јаче или слабије. Нису ретке ни потврде потпуне редукције овога сонанта. Пре свега из техничких разлога сонант *ј* се у овом раду обележава графijом *ј*. Његова редукована варијанта даје се петитским типом истога слова у експоненту.

а) По правилу се држи иницијално *ј*: *ја̄, ја̄тоде, ја̄буку, мѣтнѣш ја̄јца̄, јѣди, јѣдно, јѣсѣн, јѣш, Јѣка, Јѣво, Јѣвиница, јӯширо, јучѣ, јуне, јӯнци* и сл.

б) Слично је и у финалној позицији: *ѣдо-ја̄ ѣӯј* и *ѣӯј, рѣј, ѣбича̄ј, брѣј, лѣј, мѣј, швѣј, свѣј, да̄ј, не-да̄ј, ѣрѣда̄ј, ѣрича̄ј, не-ѣиѣја̄, ѣѣскида̄ј, на̄ѣриѣја̄, чува̄ј-се, чека̄ј* ме и сл.

в) Сонант *ј* је стабилан и у суседству неког другог опструента: *курја̄ци, биле ѣарјѣнѣце, свјѣма̄, кѣ било ѣзуѣира, вјѣтар, ѣјѣва̄, ѣзбјѣћ, дјѣвѣр, дјѣиѣиѣу, ѣдјѣи, сјѣме, ѣролѣиѣје, вриѣјѣло* и сл. (в. т. 45); *а̄јде, да̄јше, ѣрича̄јше, ѣјѣва̄јше, вѣјска, ма̄јка, ка̄јмака, Раѣѣјка* итд.

г) У међувокалском положају *ј* се, као и у већини сличних говора, добро држи испред *у, о, а*: *не-чӯју-се, кӯјӯју, ѣӣјӯ, на сӣнију, кѣмѣӣју, мѣју кӯћу, ѣвѣѣју жену, сви на брѣју, нема̄ју* и *не-да̄ју, слуша̄ју, свира̄ју, сӣјѣ шѣнѣцу, ѣбриѣѣ, мѣја ма̄тер, ѣвѣѣја жена, ѣкѣјасѣли* се *курја̄ци, нема завоја, са сӣруѣѣм, с Мӯѣѣм, са-ма̄терѣм свѣѣѣм, како-кѣѣѣ село, кѣѣѣја је правӣју, за сӣна сӣариѣѣѣ, кѣкѣѣӣѣѣ мѣсо, ѣт крѣмета дѣвиѣѣѣ, дѣвиѣѣ крѣма̄д, дѣвиѣѣ дѣтелѣна* итд.

д) Међувокалско *ј* испред вокала предњег реда, пре свега испред *ѣ*, најбоље се држи у облицима презента: *скӯје̄ не̄кѣ кӣштриѣцу; ѣѣ ѣн сӣана̄јуѣ; да се ѣѣсӯје̄ш; ѣѣсӯје̄ш-га; ѣзба̄цӯје̄ жито; не̄мѣѣ да ка̄зӯје̄ш; кат-се-за̄ѣѣѣѣја̄је̄; Бѣгами ѣно се ѣриѣӯшѣја̄је̄; Не̄ћу да се ѣда̄јѣм; тѣде се вѣчѣра̄ја̄је̄; ја̄ ѣзбѣја̄ја̄ѣм; ѣно ѣсӣја̄је̄ на нѣжѣѣце; ѣна ѣдма̄ ѣрка̄ја̄је̄; смрза̄ја̄је̄ се*

итд. Ни изван ове глаголске категорије нису честе потврде потпуне редукције *-j-*, нису, дакле, нарочито чести примери типа: донесе нам пò-двā *jāeīa*; Тò-није било скўат проу па се *нāес*; *двòе* дјецē; што-је-*īвде* нек-је-*īвде*; да *дòй*; да-мү-*скрдй*. У снимљеној језичкој грађи *-j-* се најчешће губи на бази даљинске дисимилације, елиминацијом једног *j* у два суседна слога. У материјалу којим смо располагали овом приликом практично увек стоји: *са-своијем* дједом; а *јā* *свòијем* кравама положим сијена; *свòијем* палē св^нјеће; нēма *мòије* дјецē; *са-моијем* братом; у *мòијем* проживљели; свē пò-*моијем* лећ^нма; *кòй*-је *дāн?*; *кòй*-је *дошò?*. И у говору Жељове зев *-ио*, настао преласком *-л* на крају слога у *о*, по правилу се уклања убацивањем *-j-*: *радијо*, *їрāвијо*, *учинијо*, *ствòријо* итд., али је, опет по правилу: *дòнио*-је; *куїио*-је *цријеп*; *їлāїио*-је *млòго*; *сакрио*-је итд. Наведени модел „упрошћавања” гласовног следа потврђују и следећи примери: *крдијо*; Тò-је-Бòг зраком *нāдијо*; *нāдијо* гòвѣда (али: *напòј*^нли); *ушїрòдијо* (али: *ушїрòј*^нли).

ђ) У прикупљеној грађи нашло се доста потврда и секундарног *j*, добијеног понајчешће уклањањем зева, последице губљења неког другог сугласника и већ помињаном вокализацијом *л* на крају слога. Уз већ наведене примере типа *радијо*, *їрāвијо* (под *д* у овој т.), појаву илуструјемо следећим подацима: *їрїјонē* (поред: *їрїонē*); *радијо* на *камијòну*; *свїрā* мү *радијòн*; *їрїјуза*; *двāјестї* òсмò гòдиште; *двāјестї* мēтāрā; *двāјестї* један *дāн*; *двāјестї* првї *дāн* мòре да се пēчē; *двāјестї* *й*-пēд гòдїнā; *нāшцò* млòги *нāрод*; тамāн кад би у овї-шпòрет *ушцò*; да нē-би *ушцò* *ў*-кўћу; да нē-би *ушцла* вòда *ў*-компїр. Примере типа *кāем* ти, *кāјемо*, *Мòјем* ти рēћи, *вїјетї* (видети) и сл. дајемо у т. 56, а примере типа *њија* итд. у т. 42.

Због прилика у неким другим говорима не треба прећутати податак да су се у прикупљеној грађи из говора Жељове нашли следећи примери: *ēе* за òштрēње алāта; *ēксер*; И тамò са странē имē *ујсе*: Тò-*дїē* жēне *нāвїјў* нā-стāн; Мї *кāжемо* *јēнба*, а *тўрска* — *бїкўша*; *јòмўжа* (поред: *òмўжа*).

39. Сонант *л* на крају слога долази само у туђицама и у случајевима где је васпостављен аналогijом: *имā* *кò-бòкāл*; *канāл*; држò-се *мāл*; *бєзбєл* да је дòбро; òн је *окруāл* *кò-тєвсија*; òн је *жўт* и *бїјєл*; *имā* *òдл* онї-чēп; *засєлци* и сл.

40. Говор Жељове карактерише и стабилност фонеме /ф/. Овај глас долази у посуђеницама, ономатопејама и на месту сугласничке групе *хв*:

покодпаће се *фāмелија*; тò је ишло *фāмелијāрно*; Бїјò шаренї бєз, звāо се *фāнєл*; *фāрбā*; *òфāрбā*; *јā* *òфāрбāм*; биле некē *финāнције*; *финāнї*; *финāнїнї*; *финāнїнїи*; пò *фрїшāлā* кўпї; онā-*фур^ннєй^нна*; загријемо у сòбї *кот-фур^ннє*; *алфāбєйскї* *тєчāј*; *имā* *канāфа*; *нāправијо* *клāм-ф^нцє*; *имā* некē *нāфāкє*; *кўфер*; *имāјў* *шєлєфòн*; преко-*шєлєфòнā* *прїчāјў*; *сāфун*; *от сāфунā*; *нāсāфунāјў*; *сāфунāјў*; и-тò-је-*сāфун^нцā*; Нòсијо òпанке *фāшнāкє* (поред: од гòвѣдā *кòжā*, *їāшнāци*); *Нāправē* лўди *òдлāф*, там *имāјў* трї *рāфїнā* итд.;

нєшта ме *фїснү*; стòй га *фркā*;

окопам око-њија; метнѐ пред-њија; Мати или баба нѐси лѹч спрам-њија; Ти ћеш мени бит снаја; има двије снаје; није потребна снаји; пот-сиреју; теби није ириџија; А моја маћија зарѐча; Крава ми се отедла у-мојѐ маћијѐ; имала маћију добру итд.;

бува има ће-су-крмад и керови; иза Коњу^а; до Коњу^а (одатле и: у Кѡњув илѹ); Онда-се дигнѐ на-онѐ-сѡве; тамо сѡве имају; направим двије сѡве; ђѹ и поберѹ ду^{ан}; ђн је дуванџија бијо; на-сиреви; сира сѹвѡја; скинѐш прво најсѹвљѐ; ђнѐ сѹвљѐ скѹпш; из дрвета сѹва; сѹ^ѐ гране избаџим; Ако си шљивѹи озлѐдијо, омлади-се, ал сувѹиња; иѡшкѹ^амо; а од некуванѡи ђно сѡмо скѹснѐ итд.

43. Судѐћи бар по за ову прилику расположивој грађи, не може се рећи да је у говору Жељове честа замена х веларом к: добијо брѹк; Микаило; чекослѡвѡчка збрѡјѡвка; лѹк сјерѡмѡк (врста лука); сѐљака сјеромѡка итд. (одатле и сјеромѡци, в. т. 17); пелѐнѡ пѡ-двѡ шѹирика; Бѡро закѹијѐвѡ тѹ-кѹћу близу стан^{цѐ}; илекѡчи кѡтлови; н^јѐсам знаѡ урикѹиѡи кѡсѐ; није кѹијо кѡзат (чешће је шѹијо и сл., в. т. 45). На преслушаним касетама нису примећене потврде супституције фонеме х веларом ѓ.

44. Прилике у вези са сугласником х у говору Жељове налажу посебан осврт и коментар. Из досадашњег излагања читалац назире размере уплива источнѡбосанског дијалекатског типа у говор људи овога српског села. Окружење носиоцима другог дијалекта, дуги суживот са суседима који „дружѹије причају” — учинили су своје. Ипак, у двема језичким цртама повођењу за другим, озбиљнијем дијалекатском нивелисању, непремостиво се испречио свестан отпор. Избегавање „туђѐга” гласа х и непренесених дугих акцената у домаћим речима у свести тамошњих Срба несумњиво је схваћено као нека врста заштите „националног амблема”. О томе, уосталом, изузетно пластично сведоче речи осамдесетогодишње старице, њено присећање догађаја са почетка Другог светског рата, догађаја који су претходили зверском усташком геноциду над цивилним живљем. У њеном казивању о усташким провокацијама и претњама голорукој нејачи стоје и следеће речи: „Удари онѡм-пушкѹр^{нѡм} ѡт-под па ће: ’Ваше се худѡјѹ за-наше’ — знаш. Бѹва — наше се цѹре ѹдѡјѹ за-њиове љѹде. ’Ваше се цѹре худѡјѹ за-наше’”. Кратак цитат сведочи о прецизном перципирању „туђих” дијалекатских црта — чување непренесеног дугосилазног акцента и не само етимолошког него и секундарног сугласника х-, резултата елиминисања иницијалног вокала и сонаната р и л, појаве познате и у многим другим муслиманским говорима.²

45. Снажна дијалекатска интерференција објашњава и прилике у вези са јотовањем сугласника у говору Жељове.

а) Утицај говора Бошњака свакако стоји иза изостанка новог јотовања у многим случајевима: рѡдѡјѡк и ѡмица; јѐс-ми рѡдѡјѡк нѐкѹ; направ^{ли} рѡдѡјѡци кѹће; ѡмицићи, први ми рѡдѡјѡци; пѡздрави рѡдѡјѡке; сѹдје; Тѹ се ѡтѡ-сѹдје меће; нѐма сѹдја; ни сѹдја ни-кашикѐ; у-ономѐ-сѹдју; свѡкакѐ ранѐ, и крмећѐ и крѡвијѐ; крмећѐ ранѐ и крѡвијѐ; крѡвијѹ мѡст; крѡвијѡ мѡсло; Овчијѡ-ѐ мл^јѐко гѹшћѡ ѡт-крѡвијѡја, гѹшћѡ; ѡнѡ-трава дѹвијѡ;

² В. нпр. Реметић 1981, 185.

divija дѣтелна; *divija* крмѣд; доћу крмѣ[д] *divija*; от крмета *divjōia*; *diviju* свињу; *suiri* дан опѣт напану; *suira* и-иресуира; *suiradan* по-слави; *iposjak*; *kozije* стазе; и сунце *obasjawa*; *sja*-се кѡ-стакло; Бѡже драги, тѡ се *sja*, поред; Ја сам бијо најстари међу-браћом и сестром; не-ки ти је *rdbak*; *krawljōia* мѣса; *krawljōia* мрса, пѡједошѣ *divljaci* (дивље свиње); ѡн ѡтишо *suiri* дан; *suiri* дан идѣ; *suiredan* сам ѡтшла за Озрен; *suiri* дан је та испратња. Разуме се да је увек: вѣжу онѡ-сно-ље; *kōle*; *irne*, *irbōle* // *irbōle* (в. т. 31).

б) И за степен извршености јекавског јотовања најупутније је одговорност тражити у упливу говора околних Бошњака. У материјалу којим се овом приликом располагало процес је извршен доследно једино уз сонанте *л* и *н*: *ilēvu*; да не-будѣ *ilēvē*; *kōlēno*; до-кољенѣ; жѣне кѡвају *lēbove*; *Mēla* се шѣнца; *mēo* се кѡкѡруз; *mēla* се зѡб и јѣчам; дошло *lēio*; и-лѣи доћу; по три чѣтри *lēse*; кад је *irimalēhe*; *šlēmē* на-кући; наслонита је *slēba* на бадањ; а гѡрњац *ušlēbii* ѣе-будѣ папрѣца; нѣма ни *lēkōva*; *idšlē* тѡга; *Pdšlē* писма писѡ мѡме стрицу; *idšlēm* кажѣм: „Бѡже помѡзи”; Они стигли сами *idšlē* женѣ и дјѣцѣ; не-мере да мѣлѣ, *iodlēiljujē*; *lēskovo* дрво; набѣрѣш *lēlke*; па-ѡндѣре нанѣжѣш *lēlakā*; *vōlēla*; *zavōlēla*; *zavōlēli se*; *zabōlē* га; кат-сам-ѡбѡлѣла; *razbōlēla se*; *snēļovi*; *ūzmi* га *nakō snēļavo*; *snēščii*; *Ŋēmachkā*; из-*Ŋēmachkē*; *okōiñelo*; ѡна је дошла као-ѡѡцрнѣла.

Већ уз дентале *д* и *ш* наилазимо на типичну непревзелост. Рекло би се да ипак претежу потврде чувања старијег стања: *djēčičii* сладак; има јѣднога *djēčičii*; *jā* била, *bā*, *djēšičice*; да не-будѣ *djēšičii* ѡштро; *djēšičii* дѣла; *djēca* дошла; *djēco* мѡја; *jā-j* мѡј *djēd*; ѣно ти *djēda*; *djēvēr*; *djēverovii*; пѣ-шестѣро *djēcē*; *dā* ми *kudjēlu*; Нѡсимо снѡпове *hē-hē-sidjēti*; нѣјсам *djēla*, нѣјсам смјѣла на стѡжнѡ; сѣјѣно кѡпѣла, *djēla*; Видѣм плѣст, а не-видѣм *ū-iglu udjēti*; Дрѡги крај *ciğarē udjēven* у кѡш; Има кѡрјѣка, има *mēdjēdā*; од *mēdjēdā*; Нанѣѣш на трагове *mēdjēiskē*; Мѣни је *smrdjelo*, кѡ лѡј; *đōijeralā*; нѣко *naijērō* вѡлове; *isijerāj*; да *ōijerā* неѣи пѡдалеко; *sijerali*; стјѣрѣ се; *sijēli* су га *ūb*т; штѣ сам *kijēla* да кажѣм; Ја сам ѡт-стрѣ *lēijelā*; Оѣе кѡза онѡ-брѣијѣи; А свѣ *vrijelo* сврѡлом; шѣнца *iojsuijēla*; Тѡ се знало толико *jsuijēti*; нѣко *iprolēijē* вѡдѣ; Она *uuijē* и направи ми наѡчѣре и сл., поред: *hēca*; пѣтеро *hēcē*; пиштѣ *hēca*; *ū-мене hēda* питали; сѣдам *nēbēlā*; Нѣѣе *Ljūban viβēti* ни пѡјѣст; кажѣ — *viβēhemo*; *hē-nā* клада; Не-знам *hē* се кѡповѣло; *hē-si?*; знаж *hē* Тѡзла; *hē-iōb* је кѡѣа са бѡровинѡм; *nēhe* при-крају (одатле и: ѡни су *svābi*); Само пѣѣ и *hēki* онѣ-ланчиѣ; *đōherašē* јѡж двѣје; *ū-двѣје су šhērali* народ; Такѡ смо се вѣмо и *rašhērali*; *ōheralā*; *ōherali*; *ōherašē-га*; *ōherahē* нѡ ѡѡди; *išhēraju*; *išhēraju*; *išhērā* и-нѣга; *išhērali* га; *išhērali*; *mēne* су *išhērali*; *išhērahē* нѣјѣ; *šhēli*; што-се-нѣму *šhēlo* крѡшке, *jābuke*; нѣјсѡ *šhēli* крмѣка; Опѣт ме не-*šhēde* *ūb*т; нѣјсам *hēla* мѡст; нѣје *hēla* кажѣ да-јѡ-је-мѣте-ра; кат-*hēdnē* пѡчѣт, скинѣш ѡвршнѡ (одатле и: *šhijō* да идѣ; ѡн је *hijō* помѡћ; *šhijō* да *ūzmēm* капѡт; *šhio*-је ѡн доћѣт стѣн; нѣје *khijō* казат итд.). Континуирано чување изворног лика назива породичне славе не-

кадашњих досељеника са херцеговачких и(ли) црногорских простора стоји иза реченице: Слав^нли су Шћей^нѿд^н.

Још ређе је јотовање у с(в)је < с(в)ѿ: *седѣмо* у-кола; *седѣци* и ткаш; *ја-т^о-и-сада* *дсећам* да нешто п^нтим, али је знатно чешће: он^о-сјѣме *ф*ино *на*сијемо; *сјѣменска* шен^нца; т^о баш-се не-сјећам; он *и*росјечен; *дсјекли* без; Прв^о изврш^нли *расјеку* куд^н је ишла струја; село *Присјека*; *сјѣдѣ*; ће си *сјео* т^у неш и спават; *сјевѣр*; са *сјевѣра*; Није било они-је-усјел^на; ја-сам бијо *сјѣдок*; Б^оље да б^уде *сјѣрљива*; Ми смо к^о-сјѣро-ч^ад (в. и т. 17). Исп. и: на *Усјеков^нје*.

Јекавско јотовање лабијала спада у ред врло ретких појава и углавном се своди на Белићеву седму глаголску врсту: како смо *живѣли*; То сам *доживѣла*, поред неупоредиво чешћих облика без извршеног јотовања: И кат-немо-изб^ећ *имала* сам оваца; *свједожба*; *свједожба*; *живјели*; *живјела*; т^о је се *живјело* добро; *и*реживјела; Так^о се код-нас прије *и*оживјело; Дошле су к^омшије које су *и*реживјеле рат; кат-п^очн^у *мавјети*; *и*ријети; *о*иријети; ја сам се припала, *с*ирејела; итд. Разуме се да је искључиво: *вјетар*, *бјези*, *ијесма*, *ијева*, *мјесто* итд.

У прегледаној грађи нашли су се и ликови: *цједѣлка*, *цједѣлку*.

в) Потврде подновљеног јотовања типа *иуш^на* и сл. дати су у т. 47. Овај тип јотовања посведочен је и у облицима трпног придева глагола типа *крш^ни*: Бука ми је *кршен^о* име; није ни *кршено*; *раскрш^нено* *о*дма; *и*рекрш^нено. На тракама се нашло и *крш^нење*.

46. У вези са судбином група *с^н*, *ск*, *з^д*, *з^ѣ* треба знати да су становници Жељове штокавци. Увек је: *ш^но*, *заш^но*; *ш^но* је купијо; *ниш^на* не^на; *неш^но* сам ти слаб; нешто је слаба; *ш^на*; Има *ш^на* и на *ш^на* канија; *ш^на*; *уш^нинуо*; *ш^нене*; *иш^не* дјѣца; Д^нјете *иш^ни* док не-д^об^еш, м^ора *иш^на*; *Вриш^ни* коњ, вриска га ст^ој; *водш^нина*; *водш^нину* радијо; осамнест^о *иодш^не*; Ја сам негово *иодш^не*; било је *иодш^на* још; *кодш^не*; порав^наш к^осу с-онијем-к^осш^ном; има *ош^ни*; на *ош^ну*; има и *ош^не*; об^лаз^н око-*ош^на*; Пек^у кр^у на-отоме-*ош^ну*; на *ош^ну*; *сирш^не*; *сирш^на* комадић; с-онијем-*сирш^ном* сире и сл. (уп. и: *иуш^нен^нца*).

47. Група *ш^н* (односно *с^н*) и овде долази у резултату подновљеног јотовања. Највише потврда те врсте примећено је у разним облицима глагола *иуш^на*; да *иуш^на* б^оју; И так^о кроз-он^е-св^нјеће мал се *иуш^на*; *иуш^на* крв; не-*иуш^намо* је с *о*нијем говед^на; не *иуш^нају* да јед^у; *о*н ће п^ош^ле *иуш^на* онај-с^ок; м^ора мал *иуш^на* на-воду; Он^даре жетел^нце *наиуш^нају* жетву и с^нд^се т^е-с^нд^ове; *о*но је *наиуш^нало* п^ос^о; *Наиуш^на* *о*ни теби к^ућу; *о*на жито *и*ро^у*иш^на*; *и*ро^у*иш^на* се св^е да пр^об^е; На п^одн^е *и*ро^у*иш^на* *о*н св^ој мал на-воду и сл. Свакако према облицима итератива добијено је и: *о*н је *н*ему *и*-*иуш^ни* св^е. Ипак је чешће: да се мал *и*ро^у*иш^ни* кроз-от^е-св^нјеће на-воду; Св^ој си мал им^о ће да *ис*и^у*иш^ни*; *о*н је мене *и*ро^у*иш^ни* на пр^ну и прифат^нла-је-ме м^оја к^ума; Опаш^е се она-ткан^нца, *и*уш^ни се д^оле, а ређе се чује и: *иуш^на* га и[з]-свиња, *о*но дол^ети с^амо; кл^аду *и*сковч^ам, в^олове *и*ро^у*иш^на*.

Уобичајено је *ш* м. *ск* у презентским облицима глагола типа *искаши*, *ирскайши*: *ишћѣ*; *ишћи* љ-матерѣ; сат се *идирсћѣ*; изашло је да се *ирсћѣ*.

48. У говору Жељове добро се разликују два реда африката, за што не треба наводити посебне потврде. Навешћемо једино да се сугласник *ц* јавља пре свега у посуђеницама и у оријенталном суфиксу *-ција*. Потврде: што *цаба* идѣте?; по-цаки; покупимо љ-цаку; имају и *цѣнар^нке*; *цѣнарикѣ* је било; *цѣнарикова* ракија; *цанариковача*; мало бѹдѣ *цанариковачѣ*; Ту су ми била моја три *амице*; *амицина* жена; *амицићи*; из *буцака*; *мацар^нца* шљива; *муцедѣни*; има *сацак*; на-сацак; *уцѣр^нца* (врста помоћне зграде); *нанѣвѹ калајције*; онда *калајције* најмѣмо и сл.; саберѹ се *с^нјѣлције*; Слабијѣ јако има *ирсѣнѣнцијѣ*; Знајѹ осванут *ирсѣнѣнције* бѣ се саберѹ. Лик *инѣинѣр* свакако је резултат асимилационог процеса.

49. Судећи по досад снимљеној језичкој грађи — у Жељови се знатно боље чувају резултати алтернације сугласника по првој него по другој палатализацији: оно ѹстајѣ на *нѣж^нце*; двије *сѣш^нце* ѹдарѣш *сѣш^нцу*; *ручице* се пѣчѣле кѣчит; малѹ *ишч^нцу*; Узмѣ нѣкије *шрѣшч^нца* и наложи вѣтру; *дашч^нцу* пѹштѣм, поред: имали *ваѣш^нцу* нѣкѹ; за *нѣш^нцу*; Нѣ-мерем, бѣлѣ ме *нѣш^нце*;

у *руци*, поред: радијо сам на *ируѣи*; у Славо^нској *Пѣжѣи*; по-цаки; да прибѣ *дјѣвѣјки*; Нѣшто-се глѣдѣ ѹ-онѣј-*илѣћки*.

50. Иницијалне сугласничке групе састављене од двају пловива често се елиминишу ишчезавањем првог члана: *кѣ* је дошѣ?; *кѣ-тѣ* кажѣ?; *бѣ* (в. т. 45); *бѣ* (в. т. 45); нѣма шта-ја нѣму нѣ-сѹјѣм; она *сѹјѣ*, *сѹјѣ*, *сѹјѣ*; нѣ-сѹјѣ никогѣ; *сѣвѣ* је чѣдек; *шѣн^нца*; приближно је *шѣн^нци*; *шѣнишнѣи* љѣб; *шѣнишнѣ* брашно; брашна *шѣнишнѣѣ*; *шѣице* дошле; ѹбијѣ *шѣицу*; држѣ ми сѣн *чѣле*; по^нрѣшѣ *чѣле* прије; имали смо *чѣлѣ* и сл., али: *шкѣ* се; ѣпашѣ се она-*шкѣн^нца*, пѹстѣ се дѣле. Имајући у виду прилике у неким другим српским говорима, наводимо да се у Жељови чује: Јагода ми *шћѣр*; њѣгова *шћѣрка* ѹмрѣла; са-својѣм *шћѣрма*; са *шћѣрма*; *шћѣрке* имајѹ дјѣцѣ.

51. У прегледаном материјалу нашле су се за ову врсту говора уобичајене потврде асимилације и дисимилације у медијалним сугласничким групама:

могла сам *иѣнѣишѣи*; *иѣнѣишѣ* добро; слабо чѹјѣм, слабо *и-иѣнѣишѣ*; нѣ-*иѣнѣишѣ*; *зѣиѣнѣишѣ*ла; *иѣнѣишѣ* сам бијѣ; изумрѣло и *иѣнѣишѣ*; *јѣдѣмишѣи* (тако и: *јѣдѣм пѹтѣ*)³; биле нѣкѣ *финѣнѣишѣ*; са *дѣшкѣм*, поред: ѹ-онѹ-*дѣску* ѹлазѣ ѹ кокошињац. Ради поређења са приликама у другим народним говорима наводимо да се у Жељови чује једино: гѣр га *иѣрѣвѣнѣм*; *иѣрѣвѣнѣм* кѣру с-онијѣм-стаблом; *дрѣвѣнѣк*; на *дрѣвѣнѣку*; *зѣвнѣ* се јѣдна старѣ жена; *млѣд*, *млѣдо*; кѹпѣш кѹтѣшѣ *шѣмѣлена*; прнѣи *шѣдрѣи*;

ѹзмѣш *шѣвѣке* три-чѣт^нри; држѣи прѹт, *шѣвѣку*; ѣпасѣно *шѣвѣкѣм* жѣ-љѣзнѣм; *шѣвѣкѣ* кѹћѹ; ѣд-оногѣ *кѣвѣка* што ми је мајка дѣла па ѣд-оногѣ *кѣвѣка* док ја-нѣј исплѣтѣм чѣрапе (али: ѣкларѣцѣм по^ндѣклѣм и *идѣи-*

³ Даљинска асимилација или контактна дисимилација стоје иза лика *иѣмзија*: *иѣмзију*; у *иѣмзију*; не могу *иѣмзијѣ* доб^н; ѣни-се *иѣмзиѣнишѣ*; тѹ-сам *иѣмзиѣнишѣ*.

чишкām); *заковчō* *кѡвчу* на блѹзи; *уковчају* се вѡлови; дѹгме *дѡшковчāно* на шињеру; пантолонѣ *рāсковчāне*; *ѡрѡковчō* нам вѡду; *Оћѣ* да наплатѣ дѡвод, на наплатѣ трафо, *ѡрѡковчāње*; мālо је *љѡвщѣ*; а нā је *љѡвщā* кафа од ѡвчијѡга мл^нјѣка; ѡн је округал *кѡ-ѡѡвсѡија*; ис-*ѡѡвсѡије* па у-другу *ѡѡвсѡију*; *ѡѡвсѡица* колачā; па се метнѣ тā-*ѡѡвсѡица* нā-сапāк; у јѣднѡј-ти *ѡѡвсѡици* кѡмпир; тѡ-мѡраш има[т] три *ѡѡвсѡице*; *Гувно* је при-макнѹто до кладанā; на *ѡвну*; ѹдарѡ се стѡж^нјер нā-тѡ-*ѡвно*; гѡнѡмо нā-отомѣ *ѡвну*; ѹзмѡш метлу *ѡвненску* (али и: ѹзмѹ се онѣ-метле *ѡменскѣ*, брѣзове); *млѡѡ*; а мѡ имали *млѡѡ* крмке; бѡло је *нāјамлѡкā*; *сумљѡ*-вѡ-ѡм бѡло (али: *дѡмљāк*); двā кабла и *ѡбрāв^нца*.

52. У говору Жељове добро се држе групе -*ћњ-*, -*щч-* и -*сц-*: *вѡћњāк*; имā сѹи сѡр *бѡжѡћњāк*; ѹ-њѡјā *бāщчѣ* дости; Имāм-јā јѣдну *бāщчѡицу*, јā-сѣби нāрāдѡм; завѡжѣм ѹ-*бѡщч^нцу*; *дāщч^нцу* пѹстѡм; мālу *ѡущчѡицу*; ѹзмѣ нѣкије *ѡрѣщчѡицā* и нāложѡ вāтру; мѡ вāм пѡ-пољу *кѡ-ѡцчѡиње*; *ѡщчѣш^нљају*; Тѡ се *ѡщчѣш^нлā*; да је свāкā [шљѡѡ] *рāщчѣѡицā*; кад *ѡсцѡвā*; *рāсц^нјѣѡм-нѡ* дрво; ѡстали *ѡрāсци* (прасѡћѡ), али: *дѡцѡиљѡна*; *дѡцѡиљѡновāн*.

53. У прикупљеној грађи има и потврда губљења сугласника на бази даљинске дисимилације: *кѡмѡѡр*; имāш *кѡмѡѡр*; да нѣ-би ѹишла вѡда ѹ-*комѡѡр*; ѡћу-јā сѣби нѡвѡга *кѡмѡѡра*; нѣ-мереш *кѡмѡѡра* очѹват; ѡспѡт-*комѡѡра*; нā-*комѡѡру*; пѡтѹ *комѡѡруцу*; *ѡсѡекѡѡр* дѡлази; *ѡнѡѡрѣсāѡн*; нѡје га *бāѡсѡѡѡијѡ*; жицу *ѡсѡāлāцију*.

54. У групама *с*, *з* + палатални сугласник најчешће долази до асимилације по месту творбе: *щ ѡуд^нма*; *щ ѡѡме*; скинѣ *щ нѣ* мāст; скѣнули *щ-њѣā* гѹњ; *щ-њѡме*; *щ-њѡм* бѡла; *щ-њѡма* прѡвео рāт; Свāчѡијѡ с^нјѣна, клāс^нну, жѡто *щ-њѡвѣ* (рѣѣе; ѡшла *с-њѡма*; ѡ-мѡ-смо *с-њѡвѡм* дјѣцѡм; нѡје бѡло нѡкакѣ *ѡсњāчѣ*); *ѡж-њѡвѣ*; и дѡѡѡѡ дјѣцѣ *ѡж-њѡ*; бѹрāнија *ѡдѣ ѡж-њѡјā* (ретко: *ѡз-њѡвѡā* сѣлā); *ѡжљѡбѡмо се*; нѣ-мере *брѣщ-чѡбā-нā*; *ѡщ-чāбра*; нāѹч^нлā-ѡ јā ѡрат *щ-чѡѡком*; дѡбро ѡпѣрѣмо пā-*ѡщ-чāнкā*; Рāнѡм д^нјѣте *ѡщ-чѣѡ^нри* пелѣне; *дѡѡјѣщ-чѣѡ^нри* мјѣсѣца; *дѡѡѡщ чѣѡ^нри* сāтā; Знāм сād и сѣби *ѡсѡлѣщ чѡрāѡе*.

55. Као резултат асимилације овога типа обично се секвенце *щћ* и *жћ* реализују као *сћ* и *зћ*; сā-својѣм *сћѣр^нма*; сā *сћѣр^нма*; *сћѣрке* имāјѹ дјѣцѣ; Бѹкā-мѡ-јѣ *крсћѣнѡ* ѡме; сāt се *ѡѡѡрсћѣ*; *нāмјѣсћā*; Тѡ сѣби *нāмјѣсћāјѣщ* кākѡ да мѣљѣш; *ѡусћā* бѡјѹ; *нāѡусћāѡѣ* ѡни тѣби кѹћѹ; ѡнѡ се *ѡрѡѡусћāјѣ* и сл. (али и: Јāгѡдā мѹ *щћѣр*; ѡѣгѡвā *щћѣрка* ѹмрлā; *рāскр-щћѣнѡ*; *ѡщћѣ*; ѡзашлѡ је да се *ѡрщћѣ*; и сл.); *ѡз-ћѹбрѣѡѡ*. Стāње у Жељѡ-вѡ подсѣнā на приликѣ у говору источнѡбѡсанских Ерā, на потесу ѡд Клад^нā до Олѡвā и Хāн Пѡјѣскā (мѡј мātѣријāл) и нā Змѡјāнѹ (Петровѡћ 1973: 85).

56. Ишчѣзавāње сугласника нѣ издѡѡјā битнѡје Жељѡву из другѡх ближих и дāљѡх сродних говѡрā. Примерѡмā датѡм у т. 50 трѣбā при-кљѹчити и слѣдѣѣе чѡњѣницѣ.

а) ѡбѡчāјѣну нѣстāбилнѡст пѡкāзује глāс *в*: сѡвѡ-јѣ *чѡѡк*; кāt-сāм-дѡшлā зā-*чѡѡкā*; ѡт-*чѡѡкā* до *чѡѡкā*; Кākѡ-ћѣ чѡрāпѣ ѡсплѣш *чѡѡкѹ* кād нѣ-знā прѣст; Прѡшлѡ рāт и *чѡѡкѡвскѹ* фāмѣл^нјѹ пѡб^нлѡ; свāкѡмѣ пѡ јѣдну *ѡрѹду* пѹрѣ; Нѣ-смије бит *мѡчāрнѡ*; *Акѡ-јѣ-мѡчāрнѡ*, ѡнѡ ћѣ стрѹнѹт;

Има па се *раскоцају* па себи нанесе и належа се; пд-двије, пд-три *кѡчке* належа; оне се *раскоцају* (ретко: ако се неће *расквоцаи*); никакѣ животиње није било; н'јесмо лѡжли *сѡкакије* дрѡа (ретко: *никаквије*); *ѡуаци* се нѡсли; *зѡрањ* (заворањ);

б) на очекиван начин уклоњена је група -*ѣњ*- у примерима типа: *јање*; *ѡјањи* се; *ѡјањи* двоје; она се *ѡјањла*; од *јањеће* кѡже; *јањац*; закљѡ *јањца* (али: ако није *сјајна*). Помало изненађује стабилност секвенци -*дн*- и -*дњ*-: *једна* жена; с *једнијем* кѡмшијѡм; *ладна* била; с'јече се *бадњица*; *дије*-се на-*кладње*; да *буде* у *кладњи*;

в) у лежернијем говору, пре свега, код глагола високе фреквенције, глагола типа *казати*, *радиши*, *видети* и сл. не ретко се губи сугласник између двају вокала, а новодобијени зев понајчешће се уклања убацивањем секундарног -*ј*-. Појава се углавном среће у облицима презента. Потврде: да-ти-*каѣм*; пјењуша се, *каѣ*, дѡбро; Да ти *каѣ* право, најлаше кѡзе наран'т; Да-ти-*каѣм*: ми смо имали двије штале; *каѣм*-ти — сѡшта сам рад'ла; Гѡнимо и *каѣмо*: „Ијо, ајде крају”; У-јама сам радијо, *кајем* ти, двајес и чет'ри гѡд'не; нећу ништа *радиши*; све-се уч'ло *рајиши*; Не-зна ништа другѡ ни *рајиши*; *Мѡјем* ти рећи; *Мѡјемо* и-ми куп'т; Сада не-мереш *вијети* да ико узме прелу да прѣде. Ова појава није непозната и неким другим сродним говорима на источнобосанском терену (в. нпр. Симић 1978, 66).

57. У расположивој грађи претежу потврде чувања сугласничке групе -*си*: *бѡлѣси*; цијели *илѣси*; била *жалѡси*; Часни је *иѡси* седам недиља пѡста; Бѡжињи *иѡси*; Петровски *иѡси*; Има *радѡси* устат намириват; Ја-летим под-они-*раси*; ѡпет-сам пѡт-*сиарѡси* чувала ѡвце; Нема ѡца, а има свѡ *задовѡљности*; тѡ је највећа *шкѡдљивѡси* шљивама; *чеиерѣси* ѡсмѣ; кат станѣш *јѣси*; не-мереш-јѣ *јѣси* пѡсну; Има *ѡбѡћ*, има *ѡбут*, има *иѡјеси*; Неће Лѡбан виѣет ни *иѡјеси*; мѡрају се *извесити*; а *илѣси* вакѡ ѡпет видим; Видим *илѣси*, а не-в'дим у-иглу *иѡјеси*; Не-знају ни чѡрапе *исилѣси*; За каку-ће-ме мрц'ну *ѡдвесити*, питај Бѡга; не-зна *иѡјеси*; мало *илѣси*, мало *иѡјеси*; ваља *иѡјеси* отѡ-сламу; не-мере *увесити* у магази; ѡће *иѡјеси*; Све се бѡјим да нећу *иѡјеси*; јѣл лијеп — *јѣси* итд., поред: Она упанѣ и слѡми нѡгу прико-пола, вакѡ *кѡс* мѡмо-*кѡс*; и Бѡжињи *иѡс*; *шѣс* мјесѣци; Немамо шта *јѣс*; они-други неће *јѣс*; да имамо *јѣс*; ѡвѡ-је за-сјеме, а ѡвѡ-је ѡдобрањо за *јѣс*; Тѡ-није било скѡвати проу па се *наѣс*; Знао сам скидат онѣ-пѡдове и *мѣс*; Како ће чѡрапе *исирѣш* чѡеку кад не-зна *иѡјеси*?; ваља *иѡјеси*; Нема нама *сјѣс* вакѡ да-ми-јѣдемо; ѡће *иѡјеси*; *Јѣз* било тѣшко рад'т; Нема ти *јѣз* док се не-молимо Бѡгу. Очигледна непревзелост, када је о судбини финалних сугласничких група у домаћим лексемама (у грађи којом располажемо нема података о судбини -*зд*, -*ши*, -*жд*) реч, не издваја Жељову из источнобосанског шаренила (в. нпр.: Симић 978, 62: „Група -*си* се чува у највећем броју случајева”; „Постојане су и групе -*ши* и -*зд*”; Ђукановић 1983, 216: „Сугласничке групе -*си*, -*зд*, -*ши* упрошћавају се”; Реметић 1970, 123: обично се губи финални пловив; Суботић 1973, 113: „Финална група -*си* веома је стабилна”, као и -*зд* и -*ши*).

58. Губитак сугласника и овде, као и у већини других говора, прати појава њиховог уметања. Секундарни консонанти чешћи су у посуђеницама него у домаћим речима и обично су последица адаптирања стране лексике. Они су често резултат аналошких уједначавања и угледања, укрштања творбених модела, уклањања зева и сл. Отуда се поједини случајеви који следе само условно могу третирати као секундарни сугласници. Уочену појаву илустроваћу следећим подацима: *смрѣква*; *смрѣкву* (према *буква?*); да се *смрѣквѣ* тудекā мѣтнѣ; пѣтѣга *јанувāра*; *свирѣна* му лājѣ; *свирѣну* (у наслону на *свирајици*); *брѣз* (укрштање без и *ирѣзь*) рукāvā; Она идѣ за-њим *брѣсѣослена*; *брѣжии^нца* (гладна година); љј^нтру кад изйѣш чйст је *здрāk*; Ондār љјутру кад изйѣш — лйјеп *здрāk* (али и: *изрāчиш* се; нѣ-дā рāстријѣб й[з]-*зрāка*; нѣм *зрāка*); *ѡкйѡмбра* мјѣсѣца; у *ѡкйѡмбру*; осим-сѣтѣмбрѣ и *ѡкйѡмбрѣ* (свакако према *сѣйшембар* и сл.); ѡна *брисйра*; ѡна се *избрисйри*; ѡно је *брисйро*; *Брисйѡли* се ѡвцама и козама давали љ-јесѣн; ѡн *дийсйан* изāѣ; *дийсйан* му брат; Онй-кāmѣн гѡрњй *ушйшелмā* се да сјѣдѣ на-онѣ-пāпр^нцу; Толикѡ је тѡ било *кйндисало*.

59. И у говору Жељове снимљени се ликови у којима се огледају одређени консонантски односи. И тамо се обично ради о прилагођавању посуђеница домаћим фонетским, морфолошким и творбеним моделима. Имајући у виду прилике у неким другим ближим и даљим испитиваним говорима, па и у књижевном језику, за осветљавање поменутих сугласничких односа излажем следећу грађу:

однос *н* : *њ*:

Ако се онѣ-аљине *сафуњају* мало, *сафуњају*, рүкама, видйм — *йје-њуцају*; бйѡ-је *инжйнѣр*; *брадвйњ*; *брадвйњѡм*;

однос *м* : *н*:

нāком двā мјѣсѣца поздвү ме ѡпѣт; нāправијѡ күћу пѡт-*йлām*;

однос *д* : *ш*:

Гѡр смо рād^нли с *кāрабийй* лāмпама; Дѡб^нли онѣ-*кāрабийй*њаче лāмпе; лāмпа *кāрабийй*њача;

однос *л* : *љ*:

Јѣдан млāдйћ нāкѡ мѣне *йлѣсну*; Нйсу ѡни нй-*йлаћкали*; Сāt су и пādли *й-йлаћкали*. *Плаћка* и *йлаћкашй* допиру до кладањских српских села која представљају периферију Бирча (мој материјал из Пепића).

60. У прегледаној прикупљеној грађи нашло се врло мало потврда метатезе сугласника. Ове појаве изван широко распрострањених примера типа: *вѡде* нѣм нāшије лүдй; Јā-ймāм āсмү, мѣни је тѣшко *вѡдек*; Жйжā се *евѡдек* бѡгами плāѡ; дѡлаз^нли *вѡдалѣ* — углавном и нема. Ради што темељитије упоредивости овдашњих прилика са суседним и даљим сродним говорима наводим да у грађи досад снимљеној у говору Жељовљана стоји само: *Кāравласи* свйрајү; Мѣне стйд да-јā-ѡдām кѡ-*Кāравлаиња*; *ћѣзв^нца* (према нпр. *ћѣзва* и сл. у кладањском крају — мој материјал); *ѡднѣкле* се саберү (*йрема нѣоклѣ*, *нѣоклѣн* у кладањском крају — мој материјал).

ЗАКЉУЧАК

61. Иако је језичка грађа, снимљена трудом вредног аматера, некомплетна, покадшто лишена и појединости битних за рашчлањивање дијалекатског комплекса, она је ипак довољно поуздан ослонац за доношење релевантних судова о структури испитиваног говора, као и о пореклу те његове данашње слике. Говор Жељове несумњиво припада источнохерцеговачком, односно херцеговачко-крајишком дијалекту, Прецизније речено, Жељова подно Коњуха део је оне „прелазне зоне” (Ивић 1998, 119) између југоисточне и северозападне области дијалекта. У њој је засведочен одсјај говорне слике источне односно североисточне Босне. На овакав суд обавезују, између осталих, следеће чињенице:

— честе редукције неакцентованих вокала (од делимичних до потпуних уз појаву сонаната, па и других опструената, у функцији носиоца слога: *вид^нла, видла, доћ^ите, каш^ите, врай^ити, зайа^лли, у-йла^нну, у неф^лу, рад^ии*);

— облици *ћијо, шћијо* и сл. „насупротив *сѣио* на југоистоку и *ћео, шћео* у међупростору” (Ивић 1998, 123);

— „чест изостанак јекавског јотовања у групама *дј* и *шј*” (Ивић 1998, 123);

— практично једино ликови са *-еро, -ерица* (*йейеро, шес^теро, осмеро; чей^тверица, йей^терица, шес^терица*);

— одсуство супституције *x* веларом *џ*, а ретка (никада у наставку) замена гласом *к* (само: *брук, Микаило, Чекословачка* и сл.).

62. Источнохерцеговачки статус говору Жељове обезбеђују пре свега чврст штокавизам (*ш^иио, ш^ита, ниш^ита, ог^ниш^ите, звижди*) и нова акцентуација, удружена са дужењем вокала испред сугласничке секвенце чији је први члан сонант (*ч^анци, д^иј^анци, с^унце, л^онци, зд^равље*). Те две крупне појединости су неспорне, као што је неспоран и изузетно снажан уплив говора Бошњака из околних села, иначе носилаца источнобосанског ијекавскошћакавског дијалекта. Жељова је школски пример високог удела дијалекатске интерференције на једном уском професионално и говорно хетерогеном подручју. Утицај неспрске околине на говор Жељовљана одговоран је за следеће особине:

а) присуство дужине испред узлазних акцената (*Ј^ов^ина, Ј^ов^ини^ца*);

б) честе потврде секундарног јата (*ви^јер, ми^јер, йи^јер, с^јерома, с^јерош^иња*);

в) икавски рефлекс *йр^џд, йр^џко, йр^џ-, йр^џма* (*йри^ши-кућу, йри^{ко}-ноћи, йри^йала се, йри^{ма} кући*);

г) чест изостанак новог јотовања (*ро^ђак, су^{ђе}, див^ије, крави^{је}*);

д) честе потврде групе *-ш^ћ-* као резултат подновљеног јотовања (*йу-ш^ћаи^и, йро^уш^ћамо; исп. и йр^шће, иш^{ће}*).

На крају истичемо да увид у прегледану грађу сведочи о снажном наносу из суседних говора и у области морфологије и синтаксе, а нарочито у — лексичи.

ТЕКСТОВИ

Донесемо — растова једна обл'ца, како-би-ти-рекла: ко-добра сто-ж'на, зна[ш] шта-је стож'на. И она се испрес'јецā, мора бит ђт-петеро. И оно се, шта-ја знам, лџи ватра и оњи-бадњак, и-његā метнѹ, и-он мало гори. Онда пошље тога крешē вакѡ, знаш, онај-онѡ-дрво ѡ-дрво што је сагорело. Онѡ-гѡре, онѡ-варн'це сипајѹ, сипајѹ, ко-бојаги, такѡ дабѡгда било дјецѡ, дабѡгда мала, дабѡгда ѡвога, ѡнога, знаш. Набраја се: дабѡгда било дјецѡ, дабѡгда било мала, крава, вѡлѡва, коња, ѡвог, ѡнога... Онѡ-варн'це, знаш, из-онога-бадњака кад-ѡн-мало нагори... Зва-ла се чѡсница. Ујутру рāно овакѡ, кад-нѡ-ѡрозѡви пјевајѹ први, ѡнда се чѡсн'ца, па орач'ца — ми-и-орач'цу кѹ'āмо, башка је чѡсн'ца, а башка орач'ца. Орач'ца је ѡвѡ. Скѹвало се тијесто фино, ко-пѡгачу. Првѡ сѹје се ко-бѡивā кукѹруз, па шен'ца, па рāж, па зѡб, па пијер, па прѡсо, рекла сам, ваљда и-жито, Свега, свега што-гѡд набрајамо, што-гѡт сѹје-мо, све-се-тѡ парā по-ономѡ-тијесту, а све набрајѹ[ш] шта сѹјеш. Такѡ тѡ се испарā, испарā — орач'ца, тѡ-ми-реknѡмо орач'ца, испечѡ се. А чѡсн'ца — метнѡ се којѹ-динāр у онѡ-тијесто и тѡ-се-фино, ко-бѡме пѡгача, па се испечѡ. Онда кат-се-тѡ-стави да се једѡ, свакомѡ се изломѹ по један комадић онѡ-чѡсн'цѡ, ми-реknѡмо чѡсн'ца, не-знам ви. Кѡ наѡѡ динāр (онѡ-ти-ја-кам, у-тијесто метнѡ-се динāр), ко-наѡѡ, онда-реknѹ вакѡ: да мѡра ѡн мал сав да ѡсоли, знаш, да-им-да ѹздавак, ѹјутру, на Бѡжић ѹјутру, да ѡн њѹма даднѡ ѹздавак — ѡвце али-кѡзе, али-крмад, шта-је да-је. Накупѹ жита ил' шен'цѡ и да дѡбро пѡспѡ по кор'ту да мал оњи-једѡ. Тѹј се и св'јеѡе метнѹ у-онѹ-ако-је-шен'ца, ако је жито, тѹј се и св'јеѡе метнѹ и такѡ кроз-оне-св'јеѡе мал се пѹшћā. На-ѡви дирек и на-ѡви, ѡнда се ѡтворѡ врата, ѡнда оњи-мал излази између-св'ећā. Излази мал између-св'јећā, онда-онѡ-што-је-кажем, ил је шен'ца ил је зѡб, шта-је да-је, тога се накупѹ и пѡспѡ се по кор'ту, наспѡ се шен'цѡ, шта-је да је... Унесемо сламу, знаш. И ми — она-слама по цијелѡ-је сѡби. Онда такѡ тѡ-се-вечерā, али не-знам, како ће, ал ми смо имали сѡба, ѡсим тѡ сѡбѡ ће-вечерāмо. Онда она-сѡфра и онѡ-свѡ ѡстанѡ накѡ. И она-слама, и ѡна ѡстанѡ, ништа не-дѹрамо. Ујутру ѡпѡ кад-ѹстанѡмо, жѡне брже бѡље зѡтовѡ дѡручак, пѡставѡ, ѡпѡ се дѡручкѹјѡ. Та се синѹја не-дижѡ прије три дана никако, сāмо се дѡмећѡ рāна. Али-там дрѹгѡ сѡбе имајѹ за спавāња, знаш. Само ѡта тѹде ће-се-вечерāјѡ три дана синѹја бѹдѡ, ал се сѡфра дѡмећѡ. Шта-гѡд метнѡш, ил је варѹиво ил је печѡн'ца, шта-је да-је — намећѡ се тога.

*

Он је вакѡ испекѡ пѹцвару и дѡбро-јѡ замастијѡ, знаш, маслом, и да се ѡгледа ѡ[н]-на-оно[м]-маслу. Јā ће сам се ѹдала била, бā, сјеромāшти-ња, ѡдмā иза-ѡвѡ... Није било, бā, ранѡ такѡ, није било маснѡћѡ такѡ, нег-ѡн кѹпијѡ некѡга лѡја, од муслиманā ѹзео лѡја па испекѡ пѹру, па кад је растѡпијѡ оњи-лѡј, сасѹо у-онѹ-пѹру лѡј, знаш, па, стварно, пѡ-пливало је па се мѡре ѡгледат. Они-тѡ једѹ, а мѡни смрдѹ цијѡла кѹћа,

ја не могу. Они једу и огледају се. Огледајте-ви се, ја-то не могу. Нисам-ја-то ни-јела, мени је смрдјело, ко лој!

*

Сви се било мирно и радило се. На конту тога осјетли смо, почели су муслимани долазити кућама и прјетити, знаш. Узму ону-пушкурну своју, удари-је от-под, па ће онда, каже, ја ја: удари оном-пушкурном от-под па ће: „Ваше се худају за-наше” — знаш. Бива — наше се цуре удају за-њиве људе. „Ваше се цуре худају за-наше”. А ја, моја родича-га, биле смо ипак дјевојчице, а баба покојна наша, мога оца мајка, она вели вако: „Дјецо моја, а прије нек-што унибу у-кућу — ви се рашчикајте, да нјесте фино зачешљане” — да смо чикаве, чотраве. „И немјте се насмијат, Бдже сачувај да би се насмијале. Објесте се и шуте, немјте да би се насмијале, будте чотраве”. Ја-њија напуљезам по-три-четри у-кућу и онда они стану пријетити како те-се-наше удају за-њиве људе и све ја-ј моја та-родича, ђ-два брата дјеца, ми се вако објесте се за-бабина лећа — стојимо, а он грѽва, грѽва от-под оном-пушкурном, море-би[т] да нема ниједног метка и изибу, неће ништа, брате, само запрјети ти. То је тако било, било, било, кад једом пута вели у-мене брат, и отац и брат, и велѽ они: „Ајмо ми лијепо вдалѽ да се сѽлимо, нећемо више воде чекат”, ал-то-је-ноћ. Сутри дан ноћи: „Ајмо ми горе” — не-знаш-ти то ће-је. Жедни вр зовѽ се шума. „Ајмо под-Жедни вр, има кодба влѽјарска, па ћемо туд се ми склонт. Ово-више није воде бит”. Тако и урадио. И то је тако било: ми по ноћи доћемо кући, доћемо, баба у-кући, па у-мене брат вели: „Баба, само пренди у-соби, пренди, а ујтру одма ајде гор у-они-гај и гор се склони, немј да-им-будѽш на очма”. И тако то покојни у-мене брат рекне баби и она онда нама спреми што-гд[д] треба. Масла спреми, сланине спреми, сира накопа иш-чабра, спреми, брашна спреми, па ми гор однесемо да имамо јес. Кат-смо-једом пута дошли — еј, Бдже мили: наша кућа изгдрела и бабу убѽли и она изгдрела, знаш, убѽли је. Само нашли смо, глѽо било код-нас, само нашли од аљине вако неколко, парче једно сукна, ал не-знам знате л ово-се-вуда, онд-има ћинѽу-ве-онѽ. То има, једно парче и више нема ништа. Има и косѽ неколко. У-мене покојни брат то-фино побере, покупи, па је укупо у-гребље, гор ће-се-то-копају. И тако и онда била ми је једна тетка, тога-мога оца сѽстра. Балије отшле, то-су-комшије њезине биле, балије, комшије, па ће каже: „Једну смо стару бабурну убѽли, синови-јој некуд отшли, нема-јој синова и ми смо њу убѽли”. А то-је-била њезина мајка, а она ће, шта ће, куће, не-смије се противит него-само вели: „Ја, ја, сине”. Није ћела каже да-јо-је-матера. И тако то, попазли сваку зграду, да није ниће ништа остало. Ниће није ни клипа остала о[д]-зграда, а бабу убѽли, и кућу — кака је кућа била, мој брате! У-нас је могло на прозор излазити комотно, толико су прозори били велки. На прозоре се могло улазити, излазити. И тако смо ми побјегли у-шуму, они што су шћѽли послѽје то су и радѽли. Пдшѽе тога ко-неко примирје било, знаш, да се смије вратити кући ко је отшѽо куд. И ми смо се исповраћали, ал, јѽби

га, била једна клијет што лѣти се мл'јѣко подварујѣ, с'амо онѡ ѡстало и вишѣ није ништа. Ми-дјеч'цу тамо ће-се-лоџи в'атра, а ми по-пољу ко-крмад. Од накије к'ућа и од накије зграда ѣто дѡ-шта смо дошли...

Не-знам како-нѡ-се пѡток (!) један зваѡ, забѡрав'ла сам, т'јј се млѡгѣ наш народ из Воз'уће, најишѡ млѡгѣ народ, свѣ Воз'ућани, и у једнѡм пѡтоку тѡ су свѣ пѡб'ли, свѣ пѡб'ли, нијѣда[н] није ѡстѡ чѡек, свѣ пѡб'ли. Само забѡрав'ла сам како-нѡ-се пѡток зѡве. ... Мѡк су ѡца 'уб'ли и 'уб'ли ми брата, и 'уб'ли ми сѣстру и тѡ је свѣ једно дѡ-другѡга вакѡ. Снийег је бијѡ дѡ-паса, ако бјѣжйш — њима пртинйш, знаш. Они ѡнда по гѡтовој прт'ни ид'у. Н'јѣси мѡгѡ ниће се сакрит, ниће никако сакрит кат-свѣ прт'на. Да је било кѡпно, млѡгѣ би ѡстали живи. Ку-да-гѡт прѡбѣш, наће те...

А с'ат-сам-ти-ја причала. Пѡкѡјна баба, ми-смо-њ'у звали да ѡна бјѣжй с нама, знаш. И ѡна се, 'уда, спрѣми, об'учѣ он'у-аљ'ну, мрка аљ'на, није-јѣ облач'ла, ѡна је такѡ тѡпла, онда-аљѣтак, онда-'узмѣ онй-јастук мекй от-пѣрја и т'урй вакѡ прѣда-се и да идѣ с нама, да бјѣжй. Није прѣшла ни, како-би-ти рѣкла, није прѣшла ни двајѣст мѣтара, кажѣ: „Дјѣцо моја, ја не мѡгу. Не мѡгу ићи и гѡтово“, а велй 'у-мене брат: „Баба, ако не-мереш, немѡј да би прѣкодан била 'у-кући, ти ајде гѡр у онй-растйк, а с'амо прѣконѡћ б'уди 'у-кући, а прѣко-дана немѡј нипошто.“ Она, 'уда, не-знам ја како је било, ѡна ѡстала и прѣкодан дѡк-су-јѣ 'уб'ли и онѡ-свѣ...

Чек'ај да ти кажѣм. Ми понесѣмо брашна, понесѣмо, бѡме, слан'нѣ и масла и свѣга. Има волујарскѣ кѡл'бе, вѡлове ће ч'увај'у волујари. Знаш кат се истјерај'у вѡлови, дал-тѡ 'у-вас радѣ? Имај'у кѡл'бе, ѡнда т'удека ми понесѣмо кѡтлић некй па прѡврй она-вѡда, па онда-заспѣмо брашна, па изм'јѣшамо. Има масла, има сира, па зачинймо ми т'у-п'уру и јѣдѣмо такѡ, мѡра се, ја-шта ћеш. Такѡ смо имали шта јѣст...

*

Еј, жара је мила мајка, мила мајка жара! Знаш како! Наберѣ се жарѣ и ѡна се фйно оперѣ, бѡме, ја како, и св'арй се. Кат-се-св'арй, ѡнда 'узмѣ брашна, а разв'арй се жара, ск'ува, ск'ува, ск'ува, тѡ се зѡвѣ љѣб, љѣб са жарѡм, знаш, с'амо што је црно, бѡме, кѡ трава! Пѡмогнѣ она-жара, бѡлан, мѡра пѡмоћ, ја шта ће. Жара п-ѡнда она-јагѡрчев'на, зна[ш] шта-је јагѡрчев'на, па и онѣ-лиске, свѣ-тѡ се брало што знамо да се смйје јѣс. Брало-сѣ и варило-сѣ, и к'увало се. А није ни-било жйра, није жйра било, ни растова, ни б'укова, никаква ѡнда. А јел-кѡд-вас било жйра? Није ѡнѣ гѡдинѣ ни рѡдијѡ б'уковй жйр, ни растовй, ни б'уковй, није никак'ав.

Док смо тркали пѡ-шуми, знаш, тркали, вѡдали, није, није ниће ништа било: ни б'уѣ, ни 'уши, ни стјѣн'цѣ, никакѣ није било живѡтињѣ, никаквије. Одало се, тркало се, није било ни-до-шта ни-томѣ, ничѣму. Пѡшље тѡга ѡстаде се и гѡло и бѡсо. Шта-ја знам, тѡ-се-некако снала-з'ло, к'упѡвали некѣ — ћѣтен. Зна[ш] шта је ћѣтен, кѡнопље, такѡ, тѡ се р'адило ѡ-томѣ, тк'ало се и нѡсало се, и шйло се, и такѡ. Није било ни

вашки, није било ни стјен"це, ће ће бит, не-мере бит, ће ће? Нема се ће ни завућ, нема. Нема кад нема ће!

Н"јесмо кӯћѣ ни имале питај Бога заоклѣ. Онѣ-кат-смо-се-исповраћали кӯћама — само један клијет! Ми-смо-тѣ-звали клијет ће се варј љети мл"јѣко. Само дјѣца се гријала, ми вам пѣ-пољу кѣ-пашчиње. Била ти киша не-била, нама-ти ће-се унић... Да није нака била зима не-би нѣл"кѣ народа нашега изгинуло, него-била вел"ка зима и дубијан — Бѣже сачувај.

Ако смо ми посијали шен"цу прије нек што-смо-побјегли ѱ-јесѣн, ка-дѣбѣмо — шен"ца пожутјела лијѣпо, лијѣпо кат се вратио и-шумѣ. Она већ треба да се жањѣ ако смо посијали прије нек што-смо-побјегли. Кѣ је посијѣ ѣн-је-ѣстѣ жив. Шен"це и збови и пирови и што гѣт се ѱ-јесѣн посијало. А ми кат-смо-нѣ-се-исповраћали, ѣно ѱзрело свѣ, ѣстало се живо кѣ је посијѣ. Млѣги н"јесу ни посијали.

*

Рат је бијо, ал вакѣ долазили неколко пута, ја-сам-тѣ-одбијала у вѣзи свѣга татѣ и ѣсталије чѣљадѣ, своје браћѣ, да нећу да се ѱдајѣм ја, јер тѣ је мѣни жалосно и гријѣта, и такѣ ја одбијала неколко пута. Онѣ на-крај краја вамѣ под-јесѣн, на-крај краја, шта ћу, кӯ-ћу, обећам да се ѣћу за-тога ѱдат кад је мѣне зваѣ неколко пута. И такѣ кат-сам-дѣшла, дѣшла сам ја, ѣн-је-имѣ кӯћу своју, али старѣ кӯћа, потпуно старѣ кӯћа. А нѣ мѣкѣ тѣ, ни сѣдја, ни кашикѣ, никѣг бѣга, него пѣ-кадамо се, дѣнеклѣ ја вечерѣм, ѣд-нека дѣба чѣек мѣј, ѣд-нека дѣба дје-вѣр, ѣд-нека дѣба амица, свѣ с ѣнѣм-јѣднѣм кашикѣм. Нема кашикѣ, нема ћаса, него-чанчина нека, неће чанчину наћѣмо, дѣбро оперѣмо, па иш-чанка! Наспи граа у чанак и кѣпуса, и-тѣ м"јѣњали се. Дѣнеклѣ јѣдан вечерѣ, а дрѣги пута ѣни којѣ-није вечерѣ и-ѣн, ѣнда ѣни кѣји није и-ѣн, кѣ кад нема кашикѣ.

Дѣбро знам ѣнѣ-кат-сам-истѣм дѣшла, мѣтнула-ја синију, љѣб мѣтнула, чѣрба насуѣта, кад, Бѣк с нама, ѱ-мене нема ни-пѣ чѣљадѣ, а ја-забѣрав"ла зѣок-чѣга. Ја н"јесам знала да-је-тѣ-зѣо-кашика. Некако блѣсава била, н"јесам знала шта је ѣвѣ па-и-нема. Кад ми вечерѣмо којѣ-смо-имали кашикѣ, онѣ-дѣбѣ и-ѣни којѣ-н"јесу имали кашикѣ, те-ке-и-њима ваља да вечерѣју. Свѣ-сѣ такѣ на-реду вечерѣвало, на-реду рѣчало, на-реду дѣручкѣвало, свѣ набашка, свѣ зѣок-тѣга што нема сѣдја. Нема се кашикѣ, нема се дѣвољно, није ни ћаса кѣ-треба. И ја шта ћу, кӯ-ћу, мѣја мајко? Гѣло се, бѣсо се, шта ћу, мѣја милѣ мајко? Ћѣтен имали под-јѣднѣм штѣлѣм, имали ћѣтен и имали кѣнопље, пѣла кѣнопља, пѣла ћѣтен. Ја-тѣ почѣпам и надѣћѣ на рѣси и набијѣм и — ѱдри! Пѣшље тѣга нема, тѣ ѣпѣ мало, ѣнда ѣде на пијацу па кѣпѣј ѣнога-ћѣтена и кѣнопље гѣтовѣ набјѣнѣ, ѱраћенѣ, само прѣс. И-тѣ јѣдну натру ѣткѣм и ја-пѣрежѣм тѣ-јѣдну кѣшуљу...

Покривѣна дѣскѣм, зна[ш] што-је дѣска? ѣна-кӯћа била вел"ка, старѣ кӯћа вел"ка, брвнѣра кӯћа, а вам је, кѣ-бајаги, дѣвар-ѣни, тѣм сѣба. ѣнда-тѣј-су дѣва брѣта била, мѣј чѣек и ѣгѣв брѣт, тѣј-су ѣни били. ѣнда ѱ-мене чѣек некако пѣтом снашѣ се и кѣпи јѣдну старѣ

кућу, нема у-њој никога. Жена била и удала се и продаје она ону-своју кућу. Онда-смо-је превукли и понова опет поставили. И тако се браћа издјелла, један у-ону кућу што-је-и-била, а један у-ону што-се-направила, али старā, и-онд-је кућа старā...

Оформијо се лијеп живот, оформијо се. Добра крмāд била, добре ђвце, добре краве, волови, било мала, разлџили добра мала. Били коњи, било свега и продавали, најмили мајсторе, мајстори фино срадли. Баш отшли у-шуму, ђсјекли неколко оније-трегера, трегери они-знаш. Брвном жагом изрежџ, среде и кућу направли, ама-каку кућу. Она је изгџрела, у-њој смо и-били, ја и мој дјед. Отишо је он, додуше, купио-је пријеп, имали-ми своју шуму, па смо онд дрџг срадли са-своје шуме.

Он-се-зове магаза, знаш, најпрво магаза. Испот цијеле куће је магаза и она-је од самџга камена сазидана. Онда доле фино донџли-ми прјеска из једнџк пџтока, донџсили, онда-и-такџ-смо смјешали са циментом па глазура. Знаш, што се каје глазура? То фино кат-се-осушло, то је кџ-сџба, кџ сџба! Била је та-кућа џсам са џсам. Била магаза и средња, онд-средња, онџ-сџбе, и била гџр два чардака, два: један там, један вам, два чардака. Чардаци су били три са три. Није било то-већа, кџ чардаци, и вам прјесџбља испрет чардака да се иде низ-онџ-стенџце

*

Фино најприје оперемо са чистџм врелџм водџм па онда пџшље вамо један казан, потрпāмо у један казан фино и тако-тџ-се у-ономе-казану џткува, потпуно се џткува. А имали-смо-ми, знаш, једну — пџток један, пџток накџ, није биџо јакџ. Покрај-онога-пџтока има једна, како би ти рекла, једна стјјена за сџдје што-се-пџре, она-земља. Није она-сџга, није сџга, него-дрџга џштра земља. Накџ плава, она-земља плава, џштра. Тџ-смо-ми кџпали и с тијем смо дрвенџ сџдје прали, дрвенџ, ако-је-џ-дрвета: кџ-кашџке, кџ-чанци, кџ-такџ нешто. Тџ се знало толикџ жџтјет јел-је-нџ-џштрџ кат-пџреш. Није сџга, није, знам-ја што-је сџга, сџга је жџта, џно је накџ сџво. Тџ-има једна, крај-пџтока има једна, како-би-ти рекла, мџре три чџека там џнић, там у-ону-јāму. И там се накопа те-земље, накопа свако сџби, свако сџби, донџсе. Сџдје дрвенџ оперџ, не-мере бџље бит... Бакар Цигани калаишџ. Ако-није-нџ чисто, да ваља, онда калајџије најмиџо и џни-тџ нама у-кући фино окалаишџ и, бџме, пџшље платџмо тџ сџдје. Тџ џни фино ураде, Бџже драгџ, тџ се сја. Не-знам от-чега тџ-у-њија.

Ми-смо-били при-шуми, биле штале. Да-ти-каџм, ми смо имали двџје штале. Осим сџтнџ стџкџ двџје смо штале имали. Имали смо двџје штале велџкџ ... Па, дрвенџ, имајџ брвна, имајџ, има гџр крџв џ-дрвета, дрвенџ крџв. Брвна дрвена и под они-резани с онџм-брднџм жагџм... Онџ-је-биле некџ жаге, један гџр вџче, дџл трџјџца, један гџр вџче, дџл трџјџца. Све тако пџднџца пџ-пџднџца, џни-тџ размјџре, знаш, вакџ, на-пример, канафа џмочи се, на-пример, у-некџ бџју па они-трегер, ми-рекенџмо трегер, све-се фино пџ-пџт ценāта размјџри, па-онџм-канафџм

да се покаже боја, вак-накō повуче гѳр, ондā-такō покаже-се боја. Ондā-ѳпет пет оније-ценатā па ѳпе[т] так па — аха! Такō један онѳ-трегер, ми-рѳкнѳмо трѳгер, онѳ-ѳтесанѳ, фино. На-пример по једно три четри поднѳце, тѳ-се-размјери и ондā се дигне на-онѳ-сове. И онā-брднā жага, један гѳр вуче, дол трѳѳца, један гѳр, дол трѳѳца и тѳ зачас изрежѳ... Ако је за-штале, мѳре брадвињ, зна[ш] шта-је брадвињ, фино ѳтешѳ и такѳ тѳ, мѳре дат рѳку за штале пѳд. Није потребно да жага него-фино ѳтешѳ брадвињом и ајде, дѳбро је.

Била је трава, како-би-ти рекла, била је трава као-детелна али дивијā детелна, није сијанā. И такѳ била пѳнека јѳш трава онā-ситнијā. Фине траве биле, кѳ-кад било тѳра, није било дивина онā-трава дивијā. Такѳ била дѳбра трава, рѳднā, кѳ мала било, тѳрло се...

Да-ти-каѳм право, најласѳе кѳзе наранит, јер ѳне осѳјѳцајѳ, како-би-ти рекла, младѳцу, зна[ш] шта-је младица? Воликѳ-је-тѳ онѳ-дебѳлак дѳг, сѳм ѳно бѳвѳ-јѳс танко. Оне осѳјѳцајѳ, јѳдѳ, кѳ-кѳза, ѳна пѳѳа, јѳднāко јѳдѳ. Тѳ-нѳѳе ѳвца такѳ. ѳвца ѳѳе сѳмо да пасѳе, а кѳза ѳѳе, ѳѳе кѳза онѳ-брстјѳт, ѳсѳѳѳѳѳ ѳна онѳ-младѳце, јѳдѳ, али ѳѳе ѳ-пѳст, ѳѳе свѳ... Имāмо један тѳр, зна[ш] штѳ је тѳр, тѳј се пѳлаже ѳѳма. Сијѳна вѳко по кѳмару, ѳномѳ по кѳмару, ѳномѳ по кѳмару. Кѳ имāш кѳзā, на-при-мер, ако имāш десѳт кѳзā, десѳт, пет оније-кѳмарѳѳа сијѳна, такѳ ѳ-ѳвце сѳмо на-онѳ-снијѳк се мѳѳѳ, нā-снијѳг. Нѳм вѳм јасѳлā, а да имāјѳ јасѳле, ѳне ѳскочѳ ѳ-јасѳле, пишајѳ и такѳ тѳ нѳ-идѳ него-сѳмо ѳ-гѳр. Оне сѳмо у тѳру, ѳне нѳѳѳ друкчијѳ. У-ѳном-ѳстѳм тѳру имā кѳрѳто, да бѳдѳ дѳгачко колѳко-ѳвѳ-сѳба. Ондā-пѳспѳ-се ѳногā-мѳта, брашна и мѳло сѳ-ли, пѳспѳ се ако је такѳ. Ако имāш ѳклѳ — жѳта, ако-имāш ѳклѳ жѳта, ако-имāш ѳклѳ шѳнѳѳѳ, зѳби, шта-гѳд имāш. Они-ѳѳ пѳјѳст ѳ-зѳб и шѳнѳѳѳ, кѳ ајвѳн!... Кѳрѳто се фино ѳскопā, ѳрѳдѳ дѳбро, Бѳриѳ један посѳјѳчѳш, бѳриѳ и ѳтешѳш фино, и ѳскопаш и пѳставѳ се такѳ толикѳ дѳгачкѳ, такѳ-ѳм-се сѳпā. ѳстало ѳ-мене вѳликѳ кѳрѳто, дѳгачкѳ. Оне мѳни дѳѳѳ, ако нѳма мѳне кѳд-ѳѳијā, јā сѳмо јѳвѳм се, а ѳстом-ѳне заблѳчѳ. Знајѳ ѳне да-ѳѳ-се-нализат мѳта, знајѳ ѳне шта-ѳ чѳкā. ... Један чѳдек ѳмѳ ѳвце и није ѳмѳ чѳбана, сѳмо-ѳ натјѳрā. А ѳн је ѳмѳ кѳла и онā-кѳла кад-ѳпѳли, онā-кѳла свѳрајѳ, ѳстор-ѳвце се пѳмолѳ, ѳдѳ. Чѳјѳ: кѳла свѳрајѳ и ѳне ѳдѳ онијѳм-кѳлѳма, а мѳрā ѳѳ да чѳкā тѳдекā ѳзда-вак, ѳѳѳѳ ѳздавак, мѳра да-ѳ-чѳкā, јер ѳне ка-дѳѳѳ, ѳѳѳ да јѳдѳ нѳнде, наѳчѳле на-онѳ-свѳрку.

ѳвѳкѳ — да ти кѳжѳм. Само кѳјѳ-гѳт се ајвѳ[н] наѳчи да рѳдѳ ѳно гѳдѳ. Мѳре ако је кѳњ, ако сѳ волови. ѳн ако-је-се-наѳчијѳ да-вѳчѳ, тѳ-је-свѳ ѳстѳ. ѳн-зна вѳѳ и ѳдѳ бразда фино, бѳјѳ кѳњ, бѳли вѳлови — свѳдно. Требā ајвѳана наѳчит и кад наѳчиш — сѳрбѳзлѳк, бā, један сѳрбѳзлѳк... Вѳлови ѳѳшѳ ѳрѳ ѳѳ-гѳр кѳ-брѳо. (ѳл је странѳвѳто ѳл је рѳван ѳѳ-живѳте?). У-нѳс је лѳјѳпа зѳмљā бѳла, лѳјѳпа. Нѳт је било кѳмена, нѳт је било странѳвѳто. Мѳни-је-нѳ и даназ данā жѳѳ... Дѳтелѳну нѳјѳсѳмо сијѳли вѳде, а јѳсам у Вѳзѳѳѳј, а нѳјѳсѳмо у Жѳљѳвѳј, кѳ-да-ѳм-нѳје бѳјѳ ѳбѳчāј, Бѳже пѳмѳзи.

*

Знаш како! На пример појата, одредѝ се ће појата, направѝ се појата. Туј се свуче — таван па се награда она-метне да више стане. Туј се навуче што-год више море сијена стат, то-се-гуд навуче, згази... Онда-опет понеко сијено се садије. Туј-се мал у ону-појату догони и јасле добре. Туј-како-море стат једно четри добра вола и једно двије краве, тамо још једно двије јуничце. Потпунѝ се она-појата малом осим оваца. Пошље тамо неће има и за-оваца.

Е, ујутру, кад-устанемо, прво кафу подијемо. Како је да је ми ћемо попит кафу, ја и мој дјед. Нјесмо имали другије измећара, само наз двоје. Ми подијемо кафу, онда сад ја намирујем краве, а он ће намириват волове. Он-њима положи класине, пуне јасле наложи-им класине ујутру, јер они су гладни, ујутру боље класину поједу. Ујутру он њима положи класине, а ја свдијем кравама, бома, сијена. Знаш како је, краве се мзју. Тако он свђе намири гдр, ја свђе, он-нондек штала има кот-куће. Доће он тако тудека и — ја, доручак припремим, доручкујемо. Ако нема дрва, ајмо у дрва, ако има — фала Бгугу. Опет тако доће до подне, онда-опе на подне попуща он свј мал на-воду, а ѝ-ја свђе краве на-воду. Пошље свако свђе повеже и намири. Опет пошље — сада ја знам: некад положи сијена, некад положи сламе, ал увечер највише сламу. Увечер сламу, поједу добро он-прекондѝ, дуга нѝ, приберу онѝ-све, волови. И тако то, то-се-кида, ћубрета буде по петнес кола, зна[ш] што су кола волујска, онѝ-лијес. По петнес кола одвучемо у-њиву, наторимо, наторимо. Драги Бђе, жита родѝ, о мајко мила, жито, шенца, зоб, шта је, да је, то родѝ. Ко кад-је-шталско ћубре, оно је јакѝ и оно је издржљиво, море двије годне служит... Знаш како! Покамарице, вакѝ редак један, покамарце, знаш, изгрне се с-једну страну кола а ѝ-з-другу тако там. Онда-опе подмакне се докле-го[д] течѝ у-онијем-колима. Покамарце ис-кола... Су-чим се везало у појати, јел? Па проврти се, знаш, вакѝ: јасле имају, јасле. Онда се проврти она-јаслењача, проврти се овде једно, онде једно колко-је-мала, тољко он-проврти се добријем сврдлом. И туј ланац, знаш, волујски ланци, они се тудека поставѝ и кат-којо-доће, оно иде свако на-своје мјесто, иде свако своје ланцу... Будѝ пријуза, само волове није сигурно на-пријузи, јер-су-они, како би ти рекла, и јаки, прекине, несигурно. На-је сигурније ланци.

Било је у-мене вакѝ. Јебе[м]-му мајку, ајде док је јуне море се трпјет, а кад оно мало прирасте, онда оће убост. Закупѝ иксана, онда-ваља га утѝ да би бијо миран. И-то смо радѝли. Ако нијеси га утѝко, он се, како би ти рекла, он опастан изаће, опастан. Оће убост, оће закупѝт иксана, оће свашта. И-то сам дѝверала.

*

Донесѝм кући у ономе-судју. Донесѝм кући, има цједѝлка, зна[ш] шта је цједѝлка. Узмѝм чист суд, оперѝ[м] мало опѝ водом, нек-није

пòтпуно сѹв, ўзмем цједљку и прòц'једим и фино ставим. Оно се фино скиснє, бѹдє дòбар кајмак, бѹдє фино мл'јєко.

*

Ў-мене брат Ранко, бона Пётро, знаш како је било. Покòјни дјед, òн је дòбро имò-оније, знаш, свòије јаранà муслиманà, јаранà свòије. И такò мòј брат кò-бајаги, нє-знам ја, како и зòвє тò. Кажє: „Имàм-ја бѹнде”, бивà-њива пѹна бѹнде, а ми имàмо млòгє крмке. „Ти нòси кол-ко-гòд òфеш”. А ў-мене брат òдє са-двà коња и понесє, бòме, сѹдје. И такò òна кажє: „Та је њива мòја свà и ти-бѹнде свє нòси”. Тò-је-била једна у Сливифима нòндекà, знаж ће сѹ Сливифи. А кò-бојаги зòвѹ се пòбрама стàрй, знаш: јарани вел'кй. А мòј брат òдє да берє бѹнде, дòћє цѹра муслиманка је, јаран'ца дједова, òнà-старина. И òн је брао ш-њòме бѹнде, знаш, с òнòм-цѹрòм. И, мајку-му, да је òн ћијо, òна би пристала њему да се ўдà, толикò-је тò-било киндисало. Само ће би, тò-ў-нас није гòд'ло. А òна, цѹра, берє са-моијем братом бѹнде пò-њиви, берє, берє, прича ш-њиме, али-тò-није гòд'ло, цаба је.

Софија Никић, рођ. 1918, неписмена

Јесам ја доживјела, ў-менє-тò такò-сє дєс'ло. Ал тò се ў-мене дєс'ло у селу. Чувала сам у једнòј вакò жив'ци, имà вакò жив'ца, ал је мало при-крају. Јà-н'јесам видла кад-је-òн мени шчипò јарца, н'јесам видла, кò-тò жив'ца и такò, знаш. Тò је било вакò нећи ў-јесєн, тò-је-била кòпна земља кат-сам-ја видла: кòзе нешто дигле главу, глєдајѹ, глєдајѹ, ја видим — ò[н] нòси ўз-једну њиву, ал имà òградà. Јà сам, да-ти-кажєм, и òт-стра лєтјела и алакала и звиждала, да би пѹстијо. И òн је пѹстијо, не мòжеде се крòз-ограду провѹћ, пѹстијо. Ў-отом-сам ја шчепала и дòтјерала. Кат-сам-дòшла кѹћи, рекла сам стрини — такò. Они су видли да га је шчепò òко-врàта. Е, шта су òни сà[д] тијем рад'ли? Они су сàда свє пар'ли лѹч при-вàтри, па су му òндà тò пар'ли лѹчом. Ос'јекѹ лѹча. Ондàр-сам ја тò такò дòтј'рала кѹћи, òни су тò-пар'ли и òн-је-òстò жив. Òстò је жив, ал јел ме било стрà — јєс'! Пòслије никад н'јесам смјела се острањиват сàма, острањиват да чѹвàm сàма, н'јесам смјела...

Милка Крстић, рођ. 1933. у Жељови

ЛИТЕРАТУРА

Брозовић 1966 — Dalibor Brozović, *O problemu tjekavskošćakavskog (istočno-bosanskog) dijalekta*. — Hrvatski dijalektološki zbornik, Zagreb, 1966, knj. 2, 119—208.

Ђукановић 1983 — Петар Ђукановић, *Говор села Горње Цайгарде (код Зворника)*. — Српски дијалектолошки зборник, Београд, 1983, књ. XXIX, 191—294.

Ивић 1998 — Павле Ивић, *Српски дијалекти и њихова класификација*. — Зборник Матице српске за филологију и лингвистику, Нови Сад, 1998, књ. XLI/2, 113—132.

Николић 1991 — Мирослав Николић, *Говори србијанског Полимља*. — Српски дијалектолошки зборник, Београд, 1991, књ. XXXVII, 1—548.

Петровић 1973 — Др Драгољуб Петровић, *О говору Змијања*. — Нови Сад (Матица српска. Књижевно одељење. Библиотека Зборника за филологију и лингвистику), 1973, стр. 191 (са картом).

Реметић 1970 — Слободан Н. Реметић, *Фонетске и морфолошке карактеристике говора Срба у Кладњу и околини*. — Прилози проучавању језика, Нови Сад, 1970, књ. 6, 105—133.

Реметић 1982 — Мр Слободан Реметић, *О још једном незајаженом екавско-јекавском босанском говору*. — Научни састанак слависта у Вукове дане. Реферати и саопштења, Београд, 1982, књ. 11/2, 181—186.

Симић 1978 — Милорад Симић, *Говор села Обади у босанском Подрињу*. — Српски дијалектолошки зборник, Београд, 1978, књ. XXIV, 1—124.

Суботић 1973 — Љиљана Суботић, *Главне фонетске особине семберијског говора*. — Прилози проучавању језика, Нови Сад, 1973, књ. 9, 79—127.

Шкаљић 1973 — Abdulah Škaljić, *Turcizmi u srpskohrvatskom-hrvatskosrpskom jeziku*. — Sarajevo, 1973, стр. 662.

Слободан Реметић

О ЗВУКОВЫХ ОСОБЕННОСТЯХ ГОВОРА ЖЕЛЕВЫ — СЕЛА БЛИЗ Г. БАНОВИЧИ

Резюме

Автор работы представляет обзор важнейших фонетических особенностей говора Желевы — села близ г. Бановичи. Исследования велись на основании записей говоров представителей старших поколений этого места, которые временно размещены в местечке Святой Стефан под Зворником. Говор относится к восточно-герцеговинскому (в соответствии с новой терминологией — к герцеговинско-краинскому) диалекту. Восточно-герцеговинский статус проистекает прежде всего из чистого штокавизма (*што, огњиште, звижди* и т.п.) и новой акцентуации.

Указанный говор подвергся сильному влиянию говоров соседних мусульманских сел, относящихся к восточно-боснийскому иекавско-щчакавскому диалекту. По мнению автора, такую сильную диалектную интерференцию подтверждают следующие примеры:

- наличие долготы перед восходящими акцентами (*Љвина, Љвиница*);
- частые подтверждения секундарного *ять* (*вијер, мијер, њијер, сјерома, сјероџиња*);
- икавский рефлекс *ѣръд, ѣръко, ѣръ-, ѣръма* (*ѣриш-кућу, ѣрико-ноћи, ѣријала се, ѣрима кући*);
- частое исчезновение новой йотации (*родјак, судје, дивје, кравије*);
- частые подтверждения группы *-шћ-* как результат обновленной йотации (*ѣушћаши, ѣроушћамо*. ср. и *ѣрише, ишће*).